

היום והשנה וגם של המקום מתו ואיפה נרשמו: ב"ר, העקבות הזאת עוכרת רק בקונטרסים "מסעות" ו"ליוורנו", אבל ב"ר הקונטרסים יש לפעמים הפסקים גדולים בין תאריך אחד לשני.

היומנים הללו נוצרו ע"פ רוב באותן השנים שלמחבר לא היה פנאי והזמנות להקדיש את עצמו לחבורו הסיסטמטיים.

אלו הן לראשונה השנים (תקכ"ד-תקכ"ט) שאז שמש בתור רב במצרים, בזמן שנכנס בראשו ורובו לעבודות המעשיות הקשורות במשרתו (4);

על הקטטרופה הנ"ל ח"ב הרב סאראואל קנה שנדפסה בספר קול ענג ל' אברהם ברוך פריימן. ליוורנו תר"ו לפ"ק דף כ"ט-ל"ג, וגם בספר מעגל טוב, שהוציא לאור פריימן, עמוד ע"ז שורה כ"ז מזכיר אותה מחברנו וגם עתון גרמני מאותה שנה שנת 1776 Hildesheimer Relations Courier מכיר את הבשורה הרעה הזאת. גם צונגן Sterbetag p. 14 גם שטיינשניידר p. 152 Geschichtsliteratur der Juden I, אותה. כל המקורות הנ"ל שום שמספר הנפטרים שנשארו תחת המפולת היה 65 (היון משיינשניידר שמוסר 64 או 66). אמנם בנוגע למספר הפצועים אין המקורות הנ"ל משתווים.

לפי רב חיד"א בכ"ז שלנו ברשימתו הנ"ל, שרשם אותה ביום ו' אב באותה השנה, כשהיה אז במנוסה, עלה מספרם 45, לפי הרב סאראואל בקינתו הנ"ל היה מספרם 52, לפי מעגל טוב היה מספרם 30. לפי העתון הגרמני הנ"ל היה מספרם 17 או 16. ונראה לי שהעיקר הוא המספר שמוסר רב חיד"א בכ"ז שלנו, מפני שרב סאראואל אינו מדבר על מספר הפצועים רק מדבר על מספר אלה שנצלו מתוך ההפיכה וכך הוא לישנו "ואף גם זאת בשעת כעסו זכר את הרחמים כי יולחו מתוך ההפיכה חמשים ושנים זכר ונקבה ברא האלהים ויהיו לנשים וידו לה' חסדו", ואפשר שבין החמשים ושנים שנצלו היו ג"כ נפשות שלא נפצעו כלל. והנוגע לרשימה בספר מעגל טוב, הרב חיד"א רשם אותה ביום י"ד סיון כשהיה אז בעיר פריירה, ואפשר שכרגע הראשון באו לפריירה ידיעות בלתי מדויקות, וזאת צריך לומר ג"כ בנוגע למספר שנרשם בעתון הגרמני הנ"ל.

(1) עיון לקמן ע' 156 הערה 2, ששם נתתי דוגמה מרשימות האלו.

(2) השנה מעגל-טוב, הוצאת פריימן ע' 47 ששם הוא מספר כי בא' שבט תקכ"ד עזב את ירושלים לגלגל המחלוקת שקמה שם; וכן ע' 58-59 ששם הוא מספר כי הוא ירד עם משפחתו למצרים.

(3) מקונטרס קפוטקיא דף ל"ז א. יוצא כי הוא עזב את מצרים (קאירו) בה' אדר ב' תקכ"ט ולמחרת הגיע לקפוטקיא ושם נשאר עד ד' סיון. בד' סיון נסע מקפוטקיא ובח' סיון הגיע ליפו ובכ"ד סיון לחברון ושם ישב עד ערב ר"ח חשון תקל"ג ואז יצא לשליחותו השניה.

(4) השנה, למשל, מעגל-טוב, הוצאת פריימן ע' 50, שורה 12 ששם הוא מתאונן שלא יכל ללמד בעיון את הכ"ז של ר' חיים ויפל אשר ראה שם, מחוסר פנאי: "וישבתו שם (במצרים) כמה שנים טרוד בעול צבור וכו'" השנה ג"כ את חברו: אחורי תרע"א דף קע"ב א' שורה 6 מלמטה למעלה, שהוא מספר שם שקבל ספר מדוד פרדו והוא מוסר: "והקונטרסים הנזכר הגיע לידי בהיותי בארץ מצרים זה לי עשרים שנה וסבור הייתי להתבסס מתורתו והתחלתי בו ואולם אדמוקפא דרי נפל העול, עול צבור ופרדון על האדמה הפסקתי באמצע הפרק וחלף שעתא חלף". — בזמן שכתו במצרים נכתבו הקונטרסים האלו:

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונדה).

ר' חיים יוסף דוד אוזלי איננו מסוג אותם המחברים אשר חבוריהם נשארו כאבן שאין לה הופכים. דבר זה יש להגיד לא רק בנוגע לכתביו הכיביאוגרפיים אשר בהוצאת בן יעקב הנוחה נעשו כבר לספרים, אלא גם על חבוריו וכתביו במקצוע הפרשנות, כגון התלמוד, וההלכה, האגדה והקבלה שהתפשטו בכל תפוצות ישראל, הן בין האשכנזים הן בין הספרדים, במדה כזו שלא זכה לה שום מחבר אחריו עד היום הזה. בכל זאת כתביו שלא נדפסו עדיין, או נשארו בלתי ידועים לגמרי או הם ידועים רק ע"פ השם בלבד.

דבר זה מעורר אותי לעבר בסקירה קצרה על קבוצת של כתבי-יד של מחברנו הנמצאים תחת ידי שלא ראו עדיין אור הדפוס.

מארכעים כתבי-יד המונחים לפני, אשר כלם הנם מעצם כתב ידו של המחבר, אני אוהו קודם כל שבעה כרכים שמהווים סוג ספרותי מיוחד במינו לגמרי. הם הנם יומנים ספרותיים כפורמט קטן, אשר מחברנו היה נושא אותם תמיד איתו בכיסו ואשר רשם בהם כמעט בכל יום ויום את כל הדברים הראויים להשמע שנתחדשו לו במשך היום.

את היומנים האלו יש, כמובן, להזכיר מספרי-המסעות, "מעגל טוב" שהם ג"כ יומנים ושע"פ רוב מזכירים את היומנים שלנו. אפס כי ב"מעגל טוב" כותב המחבר את מאורעות-היום שלו, אבל ביומנים הללו הוא רושם את חדושו הספרותיים שעלו לו במשך היום (1). לרשימות הללו יש ע"פ רוב תאריך מדויק של

(1) ממאורעות הוא מזכיר רק את אלו שיש להן איזו שייכות עם השאלות הספרותיות שהוא עוסק בהן. לדוגמה: הוא מספר בקונטרס "מסעות" דף ק"ע ע"ב (אות קכ"ט סעיף ו') הקטטרופה שארעה בק"ק מנוסכה ביום י"ג סיון שנת תקל"ג, בתוך פלפול אחר שהיה לו למחבר עם רבני מנוסכה בענין זה. המעשה שהיה כך היה: ראשי הקהל במנוסכה קבעו ליום ערב ראש חדש אלול יום צום ואכל לזכר הנפטרים בקטטרופה הנוראה הנ"ל. אולם מיד נתברר כי היום הקבוע היה יום ירד בכפר הסמוך לששם נוסעים סוחרים מק"ק מנוסכה. דעת רבני מנוסכה, ר' יעקב סאראואל ור' שלמה רפאל ביבאנטי היתה ע"כ נופת לחשב את קבלת הצום לקבלה בשעות ורצו לדחות את התענית ליום אחר, אמנם רב חיד"א הוכיח שהקבלה הנ"ל לא היתה בשעות. משום שהתענית יכולים להתענות גם אלו שהולכים ליריד וכו', שאר רבני מנוסכה, ר' ישראל גדליה קאדים ור' יקותיאל הכהן, הסכימו מיד לסברת רב חיד"א ולכסוף נתקבלה מכל הקהל הקדוש. כמובן הוכיח הנ"ל היה רק בנוגע יום התענית באותה השנה אבל לדורות נקבע יום י"ג סיון שהוא יום ההפיכה; עיון

ואח"כ גם בשנות תקל"ג-תקל"ח, בזמן שליחותו השניה (1), כאשר לא היה לו פנאי והודמנות להתמכר לחבוריו הסיסטמטיים. אולם גם בשנים האלו חקר בכל המקצועות של הספרות העברית ובכל מקום שנמצא, אם באניה ואם בדרך באיוו אכסניה יהודית או נוצרית, — תמיד היה לפניו ספר שחקר בו, וכל מה שנתחדש לו הכנים אל היומנים האלו בסדר כרונולוגי, כל חדוש על מקומו לפי זמן יצירתו.

אולם כאשר אך בא אל המנוחה ונתנה לו האפשרות להקדיש את עצמו לחבוריו השיטתיים, נעשות הרשימות פחות תכופות אף כי לא פסקו לגמרי. כך, למשל, במשך ארבע שנות שכתו בחברון הוא ממלא רק 67 דפים של יומנו "קונטרס קפוטקיא" (הדפים 78—145), בו בזמן שבמשך חמש שנות שכתו במצרים הוא ממלא 500 דפים של יומניו; כמספר הזה הוא כותב ג"כ במשך חמש השנים של שליחותו השניה.

כנראה נכתבו בתקופת חברון החבורים: "ברכי יוסף" שני חלקים, "שם הגדולים" חלק א', ו"ראש דוד"; בכל אופן נכתב או החלק הכי גדול של החבורים הללו, מפני שבזמן שליחותו השניה היו כבר הספרים הנ"ל אותו מוכנים לדפוס ונדפסו או בליורנו (2) ובמנטובה (3).

עם התחלת שליחותו השניה שוב באות יותר תכופות הרשימות אל היומנים. הן ממלאות את הדפים 145—209 ו-161—36 של הקונטרס קפוטקיא. בו' בסלו תקל"ג יסד במצרים קונטרס, נא אמן חדש, "בי"א אב תקל"ד בליורנו — קונטרס מסעות, בשנת תקל"ח — קונטרס אמשטרדם באמשטרדם (אשר לדאבנו אינו תחת ידו), בשנת תקל"ט, אחרי שובו משליחותו השניה — קונטרס בליורנו, שיש לי ממנו רק החלק השני המתחיל באות צ"א ובתאריך י"ב טבת תק"מ. מלבד אלו יש עוד שני יומנים מתקופת בליורנו. האחד מכיל את הרשימות מן ה' שבט עד י"ח אלול תקמ"ו ומן ג' טבת תקנ"ג עד א' אלול תקנ"א; והשני — מן ג' תשרי תקס"ב עד ג' תשרי תקס"ה.

ליומנים אין שערים, רק על הדף הראשון של כל כרך, שבתחלתו היה חלק, ישנה הסיגנטורה: קונט' א', קונט' ב' וכו'. שמות היומנים שאני משתמש

קונט' א'
קונט' ב'
קונט' ג'
קונט' ד'
קונט' ה'

בהם פה, נלקחו מקטלוג שהמחבר עצמו ערך על הדף האחרון של קונט' י"ג ושרשם בו 46 כ"י ש"ו; על הקטלוג הזה אשוב עוד לדבר. אבל גם הוא אינו מספיק לקבוע את השמות של כל הקונטרסים מפני שכרוב כתב-יד לא נשתמר הדף עם הסגנטורה הנ"ל. אי אפשר ע"כ לזהות את כתבי היד עם שמותיהם הרשומים בקטלוג. מלבד זאת אין בקטלוג כלל שם לכתב-יד מס' י"ג, לפי שהקטלוג הובא בכ"י הזה ע"כ רושם המחבר אותו תחת מס' 13 בציון הפשוט "קונטרס זה". שני מפתחות באים עתה לעזרה. האחד נמצא בסוף הכרך השני של קונט', "פאת רחל", ששם ישנה רשימה ארוכה של פסוקים תנכיים עם מראה מקום מדויק, ונקראו בשמות הקונטרסים באיזה מקום ובאיזה פרק שבהם מבוארים הפסוקים התנכיים. המפתח השני, מפתח לקונטרסים: מסעות, אמשטרדם, בליורנו, נמצא במחברת מיוחדת, שבה ג"כ רשימות ארוכות של פסוקים תנכיים וציטטים מן התלמוד, הש"ע והרמב"ם עם מראה מקום, ונקרא בשמות הקונטרסים העוסקים בהם.

ע"י הקטלוג הנ"ל והמפתחות הנ"ל אשר בידו, היתה לי, איפוא, אפשרות לקבוע את השמות של כל היומנים הנמצאים תחת ידו מלבד שנים האחרונים (1), וגם להחליט שחסרים לי הקונטרסים: אמשטרדם וליורנו 1. כאמור למעלה יש לפנינו שבעה כרכים של יומנים ספרותיים. אולם שבעת הכרכים הללו מכילים 10 יומנים, מפני שהכרך הראשון מאחד בקרבו ש"שה יומנים והכרך השלישי — שנים. אבל אנחנו יכולים להחליט בודאות גמורה כי עשרת היומנים האלו אינם עוד כל היומנים שהשאיר אחריו המחבר. אנחנו ראינו כבר למעלה כי הקונטרסים אמשטרדם וליורנו 1, הנרשמים בקטלוג ובמפתחות הנ"ל, אין בידנו. כמו כן יכולים אנחנו להחליט באותה הודאות, כי מלבד קונטרס בליורנו 1 חסרים לנו עוד קונטרסים מתקופת בליורנו (תקל"ט-תקס"ו) שהמחבר השאיר אחריו.

הקונטרס שאני קורא אותו להלן בשם קונטרס בליורנו IV מתחיל בפרק (תקנ"ג 2) ובתאריך "מוצאי ר"ה תקס"ב" והקונטרס שפניו שאני קורא אותו להלן בשם קונטרס בליורנו III מסתים בפרק תקע"ג ובתאריך א' אלול תקנ"א. לכן אין שום ספק שהיו קונטרסים אחרים שהכילו את הפרקים תקע"ד-תקמ"ט (3)

קונט' נא אמן וישן. קונט' נא אמן I—III וחלק קטן מקונט' קפוטקיא.

(1) בשנים האלו נוצרו הקונטרסים: ח"ב של קונט' קפוטקיא; קונט' נא אמן חדש בשנת תקל"ג; קונט' מסעות שנות תקל"ד—תקל"ח; קונט' אמשטרדם ש' תקל"ח.

(2) השוה מעגל טוב ע' 66, שורה 21.

(3) השוה שם ע' 95, שורה 6. (החלק הזה של מעגל טוב לא הופיע עוד בכתו מסחר הספרים, אבל זה כבר שנים אחדות שנדפס. הפרופ' סימנונון מקופנהגן הואיל בסובו להמציא לי את הגליון הזה).

(1) שנים האחרונים לא הובאו לא בקטלוג ולא במפתחות מפני שנוצרו אחריהם. אבל יען כי אני מוכרח לצטט אותם לפעמים, ע"כ קראתי אותם: קונט' בליורנו III וקונט' בליורנו IV מפני שנכתבו בליורנו.

(2) אחרי הפרק הזה ישנם אמנם עוד 22 דפים אבל מוצאם, כנראה, מקונטרס אחר.

(3) באמת מצוטט בקונט' ענינים שונים (השוה הלאה כ"י xxx) דף ל', שורה ה' הפרק תש"ג (אות תש"ג) מקונט' בליורנו.

והקיפו את משך הזמן מן א' אלול תקנ"א עד מוצאי ר"ה תקס"ב. מלבד זאת קונטרס ליוורנו III הוא בן שני חלקים. החלק הראשון מסתים בפרק מ"ו ובתאריך ר"ח אלול תקמ"ו לפ"ק וח"ב מתחיל בפרק תס"ו ובתאריך ג' טבת תקנ"ג. גם כאן אין שום ספק, כי קונטרס אחד או אחדים היו בתחלה אשר הכילו את הפרקים מ"ז-תס"ה, והקיפו את משך הזמן מן ר"ח אלול תקמ"ו עד ג' טבת תקנ"ג. כך גם לא נמטה אם נחשב כי בין קונטרס ליוורנו II המסתיים בתאריך פורים תקמ"ד ובין קונטרס ליוורנו III המתחיל בתאריך ו' שבט תקמ"ו היה עוד קונטרס אחד אשר מלא את משך הזמן של שנתיים בקרוב.

ובכן איפוא, אם על השאלה, האם היו קימים מזמן שבתו של חיד"א בליוורנו עוד יומנים אחרים מלבד אלה הנמצאים עכשו אתנו, אנחנו עונים בכל הודאות בחיוב, — נשאת בכל זאת בלי פתרון השאלה האחרת, אם היו יומנים כאלו לפני שנת תקכ"ה. מה שאין זכר להם לא בקטלוג ולא במפתחות הנ"ל לא יוכל לשמש לנו בתור הוכחה שיומנים כאלו לא היו קימים, מפני שגם הקטלוג וגם המפתחות אינם שלמים לגמרי, כאשר עוד נראה להלן. מן הצד השני אין לי שום סמך המוכיח על קיומם.

כמו שראינו כבר למעלה מתחלקים היומנים לפרקים. המחבר קורא לפרקים האלו בשם אותיות ונותן להם נומריציה כאותיות עבריות. הפרקים האלו שונים, הן לפי תכנם הן לפי הקפם. ישנם פרקים התופסים רק כשתי שורות ויש גם כאלו התופסים שלשה או ארבעה דפים. ובכל פרק ופרק הוא עוסק בענין בפני עצמו שאין לו שום שייכות עם הענין שעסק בו בפרק שלפניו. לפעמים מכנים המחבר בפרק אחד ג"כ ענינים שונים; בכל מקרה כזה הוא מחלק את הפרקים לסעיפים ונותן להם נומריציה בספרות ערכיות. מוכן שמספר הסעיפים בפרקים השונים שונה. ה"פרק" הכי גדול נמצא בקונטרס ליוורנו IV והוא האות 1000. ויש לו 183 סעיפים. והפרק היותר קטן נמצא בקונטרס מסעות האות מ"ו שיש לו שני סעיפים כשתי שורות.

אין אפשרות למסר את התכן של היומנים האלו באופן מפורט. סקירה כזאת היתה שוה כהקפה אל היומנים עצמם, מפני שיש לנו כאן עסק עם אלפי חדשים ספרותיים שאינם עומדים ביניהם בקשר בשום אופן והיו מין אנציקלופדיה ערוכה בסדר כרונולוגי.

אני יכול, איפוא, למסר את התכן רק בקיום כוללים.

בקונטרסים האלו מובאים:

(א) חדושו הוא שעלו לו מתוך קריאה כתנ"ך, ש"ס, פוסקים וחבורים אחרים מה שהוא עצמו מציין כמקום אחד בדברים אלו: "כל הכתוב בכל

קונטרס סתם הוא מה שחנני ה' בס"ד". לקבוצה הזאת שייכות גם ההגהות (1) וההשגות (2) שכתב על חבורים של אחרים.

(ב) חדושים ששמע מאחרים (3) ושמצאו חן בעיניו, ביניהם גם מלתא דבריחוחות (4).

(ג) צטטים מחבורים של אחרים. בעלי חשיבות מיוחדת הם הצטטים המרובים מכתבי יד (5), אולם הוא מצטט תכופות ג"כ מחבורים מרפסים (6).

(1) השוה למשל, מסעות דף א ב' הגהות על ס' יוחסין; קונט' ליוורנו II דף קל"ט הגהות על ס' חסידים וכו'.

(2) השוה למשל, קונט' נא אמון III דף נ"ב פרק ש"ן השג יד על ספר מלאכי; קונט' ליוורנו II דף נ"א פרק קל"ט סעי' ג' שהוא יוצא נגד מחבר "דבר ימואל" המחליט כי את הש"ע לא חבר ר' יוסף קארו, אלא תלמידיו חברו אותו. מחברנו אומר שם בדברים האלו: "אסור לפרסם זה ואין להאמין ח"ו שמרן הניח דבר (שנעשה) להורות לכל ישראל ביד תלמידיו, אף שהיו גדולים, שיבוא מכשול. ולא עוד אלא שיכתב שהוא חיברו וכל ישראל יסמוך עליו והוא לא ידע אלא תלמידיו"; — קונט' ליוורנו II דף 91 הוא יוצא נגד ס' עפרא דארעא ונגד אחרים.

(3) השוה למשל, קונט' נא אמון ירשן דף ס"ג ב' פרק רצ"ה. מהחכם מיכל מגלוגה משם מוהר"ר הירש אבד"ק בהלברשטט; שם בפרק רצ"ה. מהר"ר ישראל מבינגא; קונט' מסעות דף ק"א א' מ"ר סאראואל במנוכח; שם דף קפ"ח ב'; שמעתי מהחכם ר' שלמה חאסאן יצ"ו בניצה משם אביו; שם קצ"ג ב' שמעתי מאהובי הגביר החכם השלם החסיד משה די רוקו מאריטנו יצ"ו ועוד אחרים.

(4) כך, למשל, בקונט' מסעות דף ר"ע א': "היש בה עין אם אין". הרב דרופרדס זקנו של הרב שהוא עתה, אמר דרך מוסר שבהולאנדיה דולקים מורבה (Torf) נעשית מעפר שתחת הגהר שהיא גפן [?] מלחה ומיבשים אותה ועושים אותה כמו לבנים ודולקת ונשארו הנחלים יותר מגללי כיסם [?] ועצים וזה רמז לאנשים שמחזיקים במחלוקת וכו' בער בס האש וז"ש "היש בה עין" להדליק. הם נוחים ואינם כעסנים כ"כ, "אם אין" שמדליקים עפר מורבה והאש מתקיימת וגם כעסם מאריך, והוא צחוק.

(5) כך, למשל, קונט' נא אמון I דף ס ב': העתקתי מנימוקי הרב מהר"ה לכית הלוי בכחכות; קונט' קפופקיא דף א א': מפסיקתא בראשית שמות כ"י; קונט' מסעות דף כ"ד: מסידור ר' עמרם כ"י ומתשובות ר' האי גאון כ"י; קונט' ליוורנו II דף ל"ה א' מכ"י נושן על ק"ף מחלמירי ר' יהודה החסיד ומעוד הרבה כ"י אחרים.

(6) כך למשל, קונט' מסעות דף ח ב': ספר עיר בנימין ב' חלקים. דף ס"ו ב': ספר ברכת אברהם לר' אברהם ברודו מקושטא וכו'.

(ד) תכצית דרשותיו שדרש בהודמנויות שונות בזמן כהונתו כמצרים (1) ובזמן שליחותו השניה (2).

(ה) הדרשות שדרשו אחרים (3) לטובת מפעל שליחותו שמצאו חן בעיניו באופן מיוחד.

(ו) השאלות שנשא, ביחוד בזמן נסיעתו, וגם התשובות שהשיב עד כמה שלא דרשו באור ארוך ומפורט.

רוב הרשימות עוסק או בפרשנות, או בדרשות, או בהלכה. אבל לפעמים ישנן גם רשימות שאין בהן מכל הנ"ל ויש להן רק אינטרס ספרותי בלבד. כך, למשל, הוא רושם בקונטרס מסעות דף קמ"ב אות ק"מ סעיף 16, "שמעתי שמצאו כתוב בכתב בנו של בעל העקדה שאומר על מהרר"ע שלקח כתבי אבא וכתבם על שמו. ואיני מאמין ח"ו". במקום אחר באותו הקונטרס דף רצ"ד אות רע"ב בסופו הוא מספר, כי בנסעו באניה מהג לרומדרם כחברת ר' משה לעקן ור' יעקב גולדשמיד, מסרו לו כשם פסיקאי מפורסם כלל אסטרונומי בשביל לקבוע את זמן קריאת שמע, שהוא רושם אותו בדף רס"ה, כ' בפרק ר"ג, ועל יסוד הכלל

(1) כן, למשל, קונס' נא אמן ישן דף סו א' הספד על הגביר מנשה פרוכניצא; אולי קרוב של חריו פרוכניצא הנזכר במעגל טוב ע' 51, שורה 22. קונס' נא אמן ו דף י"ח ב' הספד על הרד"ל פולאק נ"ע, כ"ה תשרי שנת תקכ"ח לפ"ק. אולי קרוב של חריו פולאק הנזכר במעגל טוב ע' 66, שורה 17.

קונס' קפוטקיא דף לו א' אות תל"ט: קצת מה שדרשתי על הגביר חייב חריו הנ"ל סכנדרו נ"ע שנהרג בעוה"ר ערב שבת בשלח, ר"ב שבת שנת תקכ"ט לפ"ק. השוה מעגל טוב ע' 51, שורה 20 וכו' ששם הוא כותב בדברים הנוגעים עד הלב על רציחתו של הנ"ל ועל יתר השערוריות שנעשו ע"י עליוני.

(2) במעגל טוב הוא מוסר לנו תמיד באיזה מקום דרש לטובת מפעל שליחותו. כל הדרשות האלו הובאו בקצור נמרץ תחת התאריך הנ"ל בקונס' מסעות. דרשות-תעמולה אחדות נשמרו לנו גם מזמן שליחותו הראשונה. כך, למשל, במעגל טוב ע' 41, שורה 9 נזכרת הדרשה לפרשת תשא שדרש בשנת תקי"ז בעיר קאסאל. זאת הדרשה נמצאת בקונס' קפוטקיא דף נ"ד ב' הדרשה הזאת ועוד שתיים אחרות נכתבו בתחלה על דפים לקיים שנכרכו ביחד עם ס' מעגלי קצירה. צוואת ר' יונה ור' משה וכו', מור"ר ר' יעקב מאנוב, הומבורג, תקי"ז. נראה שאת הספר הקטן הזה נשא הרב חיד"א בכיסו בזמן שליחותו הראשונה וכו' רשם מלכד הדרשות הנ"ל עוד רשימות אחרות.

(3) כך, למשל, בקונס' מסעות דף קע"ד ב': בהיותי במדינתה שמעתי מהרד"ך (ר"ת מה"ר דוד כהן) שדרש וזה תורף דרושו. השוה ג"כ מעגל טוב ע' 93 ששם הוא מזכיר את הדרוש הזה וקורא אותו דרוש יפה.

קונס' מסעות דף קי"ט ב' מהרב בלוג. השוה ג"כ מעגל טוב ע' 76, שורה 23 ששם אומר: "עשו לי כבוד גדול ובמנחה דרש הרב לעוררם על השליחות ואמר חידושים יפים וקשרי מאמר סובכים ופלא".

האסטרונומי הזה הוא יחד עם זה עורך לוח לכל השנה. ישנן עם זה עוד רשימות מטיין אחר לגמרי שהובאו אל היומנים רק בתור קוריוזים. כך, למשל, בקונטרס מסעות דף רס"ד: "שמעתי דכ"ו נק' אינגליטירא דשם ירדו בני האלקים וטעו אחר בנות האדם ומשו"ה עד היום יש זנות גדולה בפרהסיא וחכמות הרבה וזהו שם אינגליטירא ארין המלאכים. וברוך ה' יודע". בקונטרס מסעות בדף רצ"ג פרק קפ"ב, סעיף ז': "שמעתי שאם בת נולדה יום ה', הוא קרוב שלא יהיו לה בתולים וראיתי עדות הרב יוסף פיאמיטו בחתימת ידו שמעיד איך בת פלוני נולדה בשנת פלוני יום ה' וכו'. והוא חדוש גדול ולא ראיתי כתוב על ספר".

כל הדף הזה וכן דפים אחרים מלאים קוריוזים מטיין זה. אחרי ההקדמה הכללית הזאת יכולים אנחנו לעבור אל כל קונטרס וקונטרס בפני עצמו ולחקר אותם יותר בפרוטרוט. אני מביא אותם בסדר כרונולוגי (1):

I

קונטרס נא אמן ישן.

5416.0

את הקונטרס הזה קורא המחבר "ישן" כדי להבחין אותו מהקונטרסים הבאים אחריו הנקראים ג"כ בשם קונס' נא אמן. הקונטרס הזה הוא החוברת השלישית בכרך הראשון, ארכו 14 1/2 ס"מ, רחבו 10 ס"מ ותופס קי"ג דפים שיש להם נומרציה באותיות עבריות ועל כל עמוד ישנן מ 22 עד 26 שורות. חסרים הדפים: א', ד', כ"כ"א, כ"ו, נ"ו, ע"ג-ע"ז, צ"ג, קי"ט-קי". מלבד זאת עמוד ט"ו ודף ט"ה בלתי כתובים הם. הקונטרס מתחלק לתע"ח פרקים (שהמחבר קורא להם אותיות) ויש להם נומרציה באותיות עבריות. לפי מה שהעירותי כבר למעלה שכל פרק ופרק עוסק בענין בפני עצמו אין הדפים החסרים פוגמים את החוכן של הדפים הנמצאים. הפרק הראשון (אות א') מתחיל על הדף ד א' והפרק תע"ח (אות תע"ח) מסיים את הקונטרס על הדף קי"א 2). החדושים של הקונטרס

(1) המחבר עצמו גם בקפיוציציה וגם בכריכת הקונטרסים לא השגיח בסדר הכרונולוגי ונתן להם קפיוציציה וכך אותם כפי שנודמו לידי. כך הוא קונס' נא אמן חדש בכרך אחד עם קונס' נא אמן ישן ועם קונס' נא אמן ו, ובקפיוציציה הנ"ל הם רשומים תחת מס' 1, אף על פי שמבחינה כרונולוגית היה צריך קונס' נא אמן חדש לעמד על המקום השני. קונס' נא אמן ו 11 כיון ביחד עם קונס' פאת ראש והם רשומים בקפיוציציה הנ"ל תחת מס' 2. קונס' נא אמן ו 11 עם ק' קפוטקיא רשומים בקפיוציציה תחת מס' 3. קונס' מסעות מהוה כרך בפני עצמו ורשום בקפיוציציה הנ"ל תחת מס' 31. קונס' ליורנו ו 11 ג"כ כרך בפני עצמו ורשום בקפיוציציה הנ"ל תחת מס' 13. קונס' ליורנו ו 11 ו 1 כל אחד בכרך מיוחד ולא נרשמו בקפיוציציה מפני שהם נוצרו אחריו.

(2) מה שכתוב על שני הדפים האחרונים אינו שייך לקונטרס הזה, רק נרשמו בשנת תקל" בתור הוספה על הדפים שנשארו חלקים. הדפים ב"ג מכילים מפתחות ועוד רשימות קטנות.

1872
ס
1873

הזה הם משנות תקכ"ה-תקכ"ו. פרק תס"א מכיל רשימת השמות של הזוגות, איש ואשתו, שנתגרשו בבית דינו של המחבר בשנות תקכ"ה-תקכ"ו (שמות הנטין משנת תקכ"ה-תקכ"ו). בקונטרס הזה מובאים תכופות קטעים עם ההערה: הועתק.

II

קונטרס מצרים או נא אמן א'. 5416.0

הקונטרס הזה הוא התוכרת הראשונה בכרך הראשון, ארכו 15 ס"מ רחבו 10 ס"מ ותופס 135 דפים שיש להם נומריה בספרות ערביות ועל כל עמוד ישנן מן 25 עד 28 שורות. אבל חסרים הדפים האלו: 6, 57-45 (אות קס"ד קע"ה), 75-72 (אות רי"ד-רי"ז), 85-78 (אות רמ"א-רמ"ט), 102-100, 105, 108, 115-114, 120, 122, 125, 129-127, 133. הקונטרס הזה נחלק למאתים שמונים וחמשה פרקים (רפ"ה אותיות). הפרק א' (אות א') מתחיל על הדף ג' א' והפרק רפ"ה (אות רפ"ה) מסים את הקונטרס על הדף ק"ב. אחרי זה באים מפתחות ורשימות קצרות אחרות. על הדף א' ישנה רשימת הספרים שנדפסו אחר יד אהרן א"ת. אחרי זה באות הרשימות של "הנהגות" (המחבר משנות תקכ"ו-תקכ"ג באופן כמו שנרשמו ב"מענל טוב" הוצאת ליוורנו דף כ"ה א"כ"ו ב' משנות תקכ"ד-תקכ"ח. החדושים בקונטרס זה הם משנת תקכ"ו ומהחדשים הראשונים של שנת תקכ"ה. גם בקונטרס הזה מובאים קטעים אחרים עם ההערה: הועתק (2).

III

קונטרס נא אמן ב'. 5414

הקונטרס הזה כרוך ביחד עם קונטרס קפוטקיא ורשום בקטלוג תחת מספר 3; ארכו 15 1/2 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס שמונים ואחד דפים עם נומריה בספרות ערביות. על כל עמוד ישנן מ 26 עד 27 שורות. הוא ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן א' ומכיל את הפרקים רפ"ו-שט"ו (אותיות רפ"ו-שט"ו) ואת

(1) כעברי על ההנהגות האלו שמתי לב לזה שבו בזמן שהמחבר זהיר מאד במנהגים: יצום כימות החול שבין עריה וירכ. למעט כשיחה בין ריה וירכ. שלא לישון מתוך לסוכה ולא לשתות מים — הוא אינו משגיח כלל במנהג שלא לכתב בחוה"מ. הוא כותב את החדושים ביומנים בחוה"מ.

(2) לדוגמה דף ל"ז (אות קמ"ג). התוכן של הפרק הזה נמצא בצורה אחרת בקונט' נא אמן ב' דף י"ג א' ובקונט' נא אמן ג' דף ו' ב' בכל שלשת המקומות נוספה ההערה בדיו אחרת. הועתק חיים שאל סי' מ"ח.

החדושים משנת תקכ"ח עד חדש תמוז. הפרק רפ"ו מתחיל על הדף א' א' והפרק שט"ו מסים את הקונטרס על הדף פ"א ב'. אחרי זה בא דף בלי נומריה המכיל מפתחות.

IV

קונטרס נא אמן ג'. 5412

הקונטרס הזה כרוך ביחד עם קונטרס פאת ראש ורשום בקטלוג תחת מס' 2; ארכו 13 1/2 ס"מ ורחבו 9 1/2 ס"מ, תופס 123 דפים עם נומריה בספרות ערביות. על כל עמוד מן 23 עד 25 שורות. הנהו ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן ב'. ומכיל את הפרקים שט"ח-תל"ו (אותיות שט"ח-תל"ו) ואת החדושים מהחדשים תמוז עד אלול שנת תקכ"ח. בקונטרס חסרים הדפים מ"ב שהכילו את הפרקים שע"ו-שע"ט. בתור מבוא לקונטרס באים הדברים האלו: "הקונטרס הזה הוא אחרי שני הקונטרסים שכתבתי בהיותי פה נא אמן יע"א והיו לאותיות שט"ו". הפרק שט"ח מתחיל על הדף א' א'. והפרק תל"ו מסים את הקונטרס על הדף צ"ו א' הדפים מן צ"ו ב' עד ק"ח ב' מכילים רשימות עם הכתבת הזאת: "זכרון קצת כללים על סדר א' ב' בקיצור, ה' יזכני לסדרם כהוגן". הדפים האלו אינם כתובים עד סופם. הדף קי"ט מכיל מפתחות. הדפים קכ"ק-כ"ג מכילים רשימות עם הכתבת: "זכרונות". הקונטרס הזה, ביחד חציו השני, ניוק קצת מתולעים.

V

קונטרס קפוטקיא (1). 5414

הקונטרס הזה רשום בקטלוג הנ"ל ע"י המחבר תחת מס' 3; ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס 211 דפים ועל כל עמוד מ 26 עד 30 שורות. רק 180 דפים נתנה נומריה מהמחבר עצמו. הקונטרס הזה הנהו ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן ג'. מתחיל בפרק תל"ז (אות תל"ז) על הדף ל"ז. שם אנחנו קוראים: "יום ג' סדר ויקרא אדר ב' תקכ"ט. זכר ליציאת מצרים בס"ד ויאור לנו בחרון (2) כה"י כ"ר. זה שייך לשלשה קונטרסים אשר כתבתי רובם בנא אמן אשתקד".

(1) המחבר קורא לקונטרס הזה בשם קונט' קפוטקיא כנראה מפני שהוא התקין אותו באותו הזמן שעזב את מצרים (קאירו) ונסע לקפוטקיא ששם שהה מי"ז אדר ב' עד ד' סיון תקכ"ט וכתב שם חלק חשוב מרשימותיו שבקונטרס הזה. לפי דעת ידידי הפרופ' ש. קליין קפוטקיא היא דמיסה.

(2) מטרת נסיעתו היתה חרוך. אבל הוא נשאר בקפוטקיא כשני חדשים בערך.

המעם שקונטרס זה נמצא בתוך היומן שלנו הוא משום שהקונטרס לדוד אמת נכתב ג"כ במשך זמן השליחות הזאת. כאשר כבר העירותי הותחל הקונטרס הזה בו' כסלו תקל"ג. הרשימות הולכות עד פסח תקל"ד. באותו הזמן נכתב ג"כ חלק גדול מהקונטרס קפוטקרא.

VII

קונטרס מסעות. 5415

הקונטרס הזה רשום בקמלוג הנ"ל תחת מס' 31, ארכו 11 ס"מ ורחבו 8 1/2 ס"מ, תופס 336 דפים ועל כל עמוד מ"ט עד 22 שורות. רק 293 דפים (כאמת עולה מספרם ל-303 מפני שהמספרים 260-269 כפולים הם) נתנה נומרציה ע"י המחבר עצמו בספרות ערכיות. הוא מתחיל ב"א אב תקל"ד בליוורנו ומאו נשא אותו המחבר תמיד אותו בזמן נסיעתו באיטליה, צרפת והולנדריה ורשם בו חרושי שנתחדשו לו במשך הזמן הזה בציונו תמיד את התאריך של היום והשנה והמקום.

בדף רפ"ה: מתחת לתאריך י"ח אלול תקל"ה נמצאת הערה זו: „יום צאתי מאליסנדריו (Piemonte) וגמר השליחות בס"ד".

אבל הוא ממשיך עוד את נסיעתו ואת רשימותיו. ב"ט אלול הוא נמצא באוטאגניו (1), בכ' אלול — בקמפומורונה, בכ"א אלול — בג'נובה, בכ"ה אלול בפיוה, בכ"ח אלול ער"ה — בליוורנו, כד' תשרי תקל"ט הוא נמצא שוב בפיוה ושם הוא נושא ביום ז' חשון תקל"ט לפ"ק את אשתו השניה רחל בת הישיש ר' משה הלוי. בכ"ח תמוז הוא בליוורנו. הקונטרס הזה מכיל רע"ח פרקים (רע"ח אותיות). עד פרק רע"א יש לדפים נומרציה. מלבד זאת תופסים הפרקים רע"ב-רע"ז עוד שני דפים בלי נומרציה. אחרי זה באים 25 דפים בלי נומרציה המכילים חלק מ"מעגל טוב II".

בראש החלק הזה נכתבו: „אלה מסעי שנת עיר ע"ל ת"ה". אחרי חלק זה באים שמנה דפים (אכולי תולעים) שבהם רשומות ה"הנהגות" של המחבר משנות תקל"ח-תקמ"ד. ולפי זה נשארו לנו ההנהגות של המחבר משנות תקמ"ד-תקמ"ז בסדר רצוף. ההנהגות משנות תקמ"ז-תקל"ג נשארו לנו בקונטרס נא אמן א'; משנות תקל"ד-תקל"ז ב"מעגל טוב" הוצאת ליוורנו 1879 דף כ"ז ב"כ"ח ב' ומשנות תקל"ח-תקמ"ד בקונטרס הנדון. מלבד זה ישנן בקונטרס ליוורנו ד' ההנהגות משנות תקמ"ג-תקס"ה. קונטרס זה נשתמר יפה חוץ מן עשרת הדפים האחרונים שניזקו מהתולעים.

(1) כך נמצא בדף רפ"ב א': „אור ה' י"ט אלול אושפיזא של גויים בעיר אוטאגניו." אבל איני יודע לזהות את המקום הזה. אולי היא אוטיגליו?

הפרקים נמשכים עד פרק תרע"ז (אות תרע"ז) המסתיים על הדף קע"ה ב'. שם קוראים אנחנו: „סליק אות תרע"ז עיין לעיל תשלום האותיות תרע"ח וכו' בס"ד". ובאמת נמצא ההמשך בדף ט"ז ב' (1) ששם ישנם הפרקים תרע"ח-תרצ"ו. מסתים הקונטרס הזה בו' אייר תקל"ג בספינה מבינואר לליוורנו. החלקים האחרים הנמצאים בכרך הזה אינם שייכים ליומן הזה, וע"כ אינם נכללים ב"אותיותיו". קצתם נכנסו אל הכרך הזה עוד קודם שהמחבר קבע אותו ליומן וקצתם נכנסו אחרי שהיומן נחתם ונרשמו על הדפים שנשארו עוד חלקים. כך מכילים הדפים א"ט-ב' דרוש לשבת תשובה שנת תקכ"ז, הדפים כ"ד-ל"ב — דרוש לפרשת בראשית, דף ל"ג — רשימות מן א' סיון תקל"ז בכריסיל סמוך לעיר מודינה; הדפים כ"ג-כ"ט מכילים קונטרס „זהב סגור" שעל תכנו אומר המחבר כדברים האלו: „מקצת חרושים ופשוטים שנתחדשו לי אנכי למודי בכתבי רבינו הארי"ז זצ"ל, זהב סגור אותו קראתי כי זהב גוי דוד והן הן הדברים מפלאות תמים דעים בחכמה רמה סוגרת ומסוגרת, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי והוא רחום ויכפר כו"ר". הדפים ר"ד-ר"א מכילים מפתחות. לפני הדף הראשון יש דף בלי נומרציה שעל עמודו הראשון יש קטע מכ"ה המכיל פסיקתא בראשית ושמות, ועל עמודו השני: „מצאתי מה שכתבו חכמים להרמ"ח ז"ל".

VI

קונטרס נא אמן חדש. 5416.0

הקונטרס הזה הנהו החוברת השניה בכרך הראשון, ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. המחבר התחיל אותו בו' כסלו תקל"ג כשהתחיל לנסוע בעד שליחותו השניה ובא שנית למצרים ועשה שם חדשים אחדים. הוא קרא את הקונטרס הזה „חדש" כדי להבחין אותו מן האחרים הנקראים ג"כ קונטרס נא אמן. הוא תופס ששים ואחד דפים ועל כל עמוד מ"ט עד 28 שורות. רק 47 דפים נתנה נומרציה מהמחבר עצמו. יש בו קצ"א פרקים. הפרק הראשון מתחיל על הדף א א' ופרק קצ"א מסים את הקונטרס על הדף ס"א. לפני הדף א א' יש עוד דף בלי נומרציה המכיל מפתחות ורשימות קצרות אחרות. הדפים מ"ח-נ"ח מכילים את הקונטרס „לדוד אמת" שהוא רק כחלק העשירי מהקונטרס הנדפס בשם זה.

(1) את הדבר הזה יש לבאר באופן כזה: כנראה לא נועד הכרך הזה מתחלה ליומן מהמעם הפשוט שהפורמט שלו גדול הוא יותר מדי שיוכל לשאת אותו בכיסו בנותח. אולם לאחר שקבע אותו ליומן כבר היו הדפים כתובים עד 32. וע"כ התחיל את רשימותיו בדף 33. כאשר הגיע ברשימותיו עד פרק תרע"ז ראה כי הדפים 17 — 25 אינם כתובים עוד וע"כ הוא ממשיך על הדפים האלו את הפרקים תרע"ח — תרצ"ו.

VIII

קונטרס ליוורנו ב'. 5395

הקונטרס הזה רשום בקטלוג הנ"ל של הבי"ח תחת מס' 13, ומפני שהקטלוג הזה נמצא על הדף האחרון של הקונטרס הנוון ע"כ הוא נקרא פשוט "קונטרס זה". אנחנו קראנו אותו בשם קונטרס ליוורנו ב' כדי להבחין אותו מקונטרס ליוורנו הרשום בקטלוג תחת מס' 12, ואשר לדאבונו חסר לנו. הקונטרס שלנו תופס 174 דפים בלי נומרציה ועל כל עמוד מ"ב עד 28 שורות; ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ; הוא נוצר בליוורנו בי"ב טבת תק"מ ונמשך עד פורים תקמ"ד; מכיל את ה"אותיות" צ"א-ר"ב והנהו ההמשך של קונטרס ליוורנו הרשום בקטלוג תחת מס' 12 ואשר הכיל בלי ספק את ה"אותיות" א"צ. זה יוצא מהמפתח הנ"ל לשלשת הקונטרסים: אמשטרם, מסעות וליוורנו, וגם מקונטרס זה עצמו. בפרק צ"א אנחנו קוראים: "עין קונטרס ליוורנו הקודם אות ע"ד ואות פ"ד".

הפרקים צ"א-ר"ב (שמהם קק"י נכפלו קמ"ורקמ"ט נשמטו ו), תופסים 104 דפים של הקונטרס. אחרי זה נמצא עמוד חלק ואח"כ 22 דפים המכילים רשימה של כללים ע"פ סדר א' ב' עם מראה מקום על חבוריו הוא או של חבורי אחרים ששם נמצא מפורש כל כלל וכלל. 22 הדפים האלו אינם כתובים עד סופם. אחרי זה בא דף חלק ואח"כ שני דפים, הנהגות על ראש דודי שכבר נדפסו ב"פאת ראש". אחרי זה באים 11 דפים חלקים ואח"כ 6 דפים "קצת הנהגות על ספר חסידים". הנהגות האלו כבר נדפסו בסוף ספר, "לכ דודי בקונטרס "כרית עולם". אחרי זה באים 13 דפים חלקים ואח"כ דף, הנהגות על שמחת הרגל". אחרי זה 5 דפים חלקים ואח"כ 2 דפים, "זכרונות". אחרי זה 7 דפים חלקים ואח"כ 2 דפים עם שלש רשימות של חבורי המחבר ועל העמוד האחרון נמצא הקטלוג של כתבי-היד שהזכרנו אותו כבר כמה פעמים למעלה ושבו נותן המחבר את הקטלוגיוציה של 46 כ"י.

הקטלוג של כתבי-היד שונה משלש הרשימות של החבורים הנמצאות בקונטרס זה וכן מהרשימות הנמצאות בקונטרס ליוורנו ג' ד', קודם כל כוח שבקונטרס מובאים כתבי-היד עם הסגנונה שהם נושאים. כך, למשל, פאת ראש, נא אמון ג' רשומים תחת הסגנונה קונטרס ב'. ובאמת ישנה הסגנונה הזאת בכרך הזה על העמוד הראשון שהיה חלק בראשיתו. מן הצד השני, מביאות רשימות-החבורים הנ"ל את החבורים רק ע"פ שמותיהם בלי סגנונות.

(1) אין שום מקום לומר כי חסר כאן דף אחד או אחרים שהכילו את הפרקים האלו מפני שבאותו עמוד עצמו ששם נמצא קמ"ה בא אחריו ק"ו.

מלבד זאת נכנסים אל קטלוג-כתבי-היד רק כתבי יד ומהם יש קטלוגיוציה גם לכרכים הכודדים והחבורות אם גם הם כלם מהיום חבור אחד. כך, למשל, לא נכנסו לקטלוג החבורים: "ראש דוד", "ברכי יוסף", "שער יוסף" ו"שם הגדולים" ח"א מפני שנדפסו כבר, ואולם הספר "פני דוד" הוכנס תחת שלשת המספרים 15, 16, 17 משום שכנראה הורכב משלשה כרכים כתבי-יד; כן גם הספר "פתח עינים" תחת שלשת המספרים 22, 23, 24 וכן "מחזיק ברכה" תחת המספרים 20-21. מן הצד השני, כתבי יד אחרים המאוחדים בכרך אחד רשומים בקטלוג תחת מספר אחד. קונטרס קפוטקרא ונא אמון ב', למשל, תחת מס' 3. אבל לרשימות-החבורים הנזכרים נכנסו גם כ"י וגם ספרים מרפסים, אולם רק ע"פ שמותיהם בלבד.

לרשימות-החבורים אחרות יש אותו היתרון שהן מוסרות את התכן של החבורים הכודדים, מה שחשוב מאד בנוגע לכתבי היד שאבדו ושאת הכנס אין אנחנו יכולים לדעת משום מקום. גם הקטלוג של כתבי היד וגם רשימות-החבורים אינם שלמים. מה שלא נכנסו אל הקטלוג כתבי היד של הספרים המרפסים יש לבאר בזה שאולי נשארו כתבי היד האלו בדפוס והמחבר לא דאג לדרש אותם בחזרה לפי שהספרים כבר נדפסו. כמו כן, מובן, שלא יכלו להכנס גם אותם הספרים שנתחברו אחרי הקטלוג הנוכחי. בכל זאת ישנם עוד כתבי יד כאלו שאינם שייכים לא לסוג הראשון ולא לסוג השני ואעפ"כ לא נכנסו אל הקטלוג. כך, למשל, לא נמצא בקטלוג הקונטרס, "העלם דבר" שכתבו, כידוע, ביטוי בחרותו ושהוא מצטט אותו פעמים רבות (השוה ס' יוסף אמון ס' ק"ה דף ע' ב'; ס' שם הגדולים ח"א אות ו' בקונט' אחרון ד"ה וזו אחת וכו') ולא נדפסו עוד עד היום. אבל גם רשימות החבורים אינן מביאות את כל חבורי המחבר.

IX

קונטרס ליוורנו ג'. 5411

הקונטרס הזה איננו בקטלוג הנ"ל, מפני שהוא נוצר אחריו; ארכו 14 1/2 ס"מ ורחבו 10 ס"מ, תופס 95 דפים, ועל כל עמוד, מ"ב עד 22 שורות. המחבר נתן נומרציה רק ל-63 דפים. אנחנו קראנו אותו בשם קונט' ליוורנו ג' כדי להבדילו מן הקודמים. הדפים 51-52 אינם, אבל אין הם חסרים, אלא לא באו במנין במסעות ע"י המחבר. כמקרה הזה קרה גם לפרקים תקב"ד כה ותקל"א. הקונטרס מכיל קודם כל את החדושים מו' שכט עד י"ח אלול שנת תקמ"ו בפרקים א"מו' (הדפים 14-1). אחרי זה באים החדושים מן ג' טבת תק"נ עד

X

קונטרס ליוורנו ד'

גם הקונטרס הזה אינו רשום בקטלוג הנזכר מאותה הסבה של הקונטרס שלפני זה, שגם הוא נתחבר אחרי הקטלוג. ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. תופס 124 דפים ועל כל עמוד מ 22 עד 24 שורות. רק ל 22 דפים נתנה נומריציה מהמחבר. 22 הדפים האלו מכילים את הפרקים א"י"ח בלי שום תאריך. העמוד כ"ב ב' חלק. אחרי זה באים 92 דפים בלי נומריציה המכילים את הפרקים 1000-950 (אותיות תתק"נ-אלף) עם החדושים של משך הזמן מביצאי ד"ה תקס"ב עד הו"מ 1) סוכות תקס"ו. לפרק 1000 (אות אלף) יש 183 טעמים ע"ה נומריציה בספרות ערביות.

אחרי זה באים 10 דפים המכילים לוחות שונים. לראשונה לוח של דינים מהש"ע עם מראה מקום על הסימנים משו"ת, "בשמים ראש" הקונטרס בהם ואח"כ לוח של דינים שאינם נמצאים בש"ע. אח"כ שלשה לוחות של "הנהגות משנות תקס"ג-תקס"ה באותה הצורה כמו שהן נמצאות בקונט' נא אמן א' משנות תקס"ז-תקל"ג, ובמעגל טוב" II הוצאת ליוורנו כ"ז א"כ"ח נ' משנות תקל"ד-תקל"ז ובקונטרס מסעות משנות תקל"ח-תקמ"ד. אחרי זה באים לוחות שונים של הכורי המחבר ובין אלו גם לוח אחד עם המחירים של ספריו שהם ומכר אותם בשנת תקס"ג לאחר מלכותותיו. לסוף שובר קבלה בלשון האיטלקית שבו איש אחד ושמו אהרן גדליה מאשר קבלת Zecchini 5, שקבל מר' חיריא ביום י"ג תקס"ב לפ"ק. עם קונטרס זה נגמרת שורת היומנים.

XI

5412 קונטרס פאת ראש.

מכאן והלאה אני מביא את כתב-היד, עד כמה שהם נמצאים תחת ידי, באותו הסדר כמו שהם רשומים בקטלוג. קונט' פאת ראש בלי שער, רשום בקטלוג תחת מס' 2, אבל אין זה ס' פאת הראש הנדפס בסוף הס' מחוץ ברבת פאות ראש הנדפס מכיל הוספות לס' ראש דוד, אולם הכ"י שלנו הוא פרוש על התורה שרק מקצתו כבר נדפס בס' פני דוד; על הדבר הזה המחבר עצמו מעיד פה ושם על הגליון. ארכו של הכ"י 131/2 ס"מ ורחבו 91/2 ס"מ ותופס 121 דפים בלי נומריציה ועל כל עמוד מ 21 עד 26 שורות. הוא נכתב בשנות תקס"ט-תקל"ד. הפרוש על התורה תופס 117 דפים. על הדף קי"ח ב' וק"ט ב' ישנו המפתח

(1) חמשה חדשים לפני פטירתו של המחבר, הוא מת כ"א אדר תקס"ו.

א' אלול תקנ"א בפרקים תס"ז-תקע"ג (דפים ט"ר-צ'). הרשימות משנות תקס"ז-תקמ"ט הוכנסו, כנראה, לקונטרס אחר החסר לנו שהכיל את הפרקים ט"ז-תס"ה. על הדף נ א' אות תק"ל נמצא השיר הזה:

מבור האר"ש.

אוננו בשרירי שורר על הארש אחד מעירי

אסף המזכיר להמון העם ולנער ישראל בעונת הפעומוות והוא הצעיר

ידעו להזהר בקצת דברים טעו במדבר מאידים העיר

נושא משך קונטרס מורה באצבע צפורן שמיר כלפיד יבער כאש רת כאור תבעיר

אמר יאמר העבר חד מן פרקיא אשר היו בעיר

חיר"א ס"מ.

זה היה, כנראה, שיר ההקדשה ליעקב פיריא, שע"פ הצעתו כתב את מחברתו, "מורה באצבע וצפורן שמיר". אבל בהוצאת הדפוס יש הקדשה אחרת. בדף ס"ד בראש פרק תקנ"א המונה 33 טעמים אנחנו קוראים את הכתבת: נחל שורק ר"ת נימוקים חידושים למדרש, שנדפסה כבר בס' ככר לארן. מיד אחרי פסח שנת תקנ"א יוצאים המחבר ואשתו ומשרתת לנסוע לאנקונה (לכרך 1) את בנו ר' רפאל ישעיהו, שהיה ראב"ד בק"ק אנקונה והיה חולה בחורף ההוא במחלה מסוכנת וקם מערש דוי אחר חג הפסח. הגאון הזה מלוח את המחבר בנסיעתו וע"כ רשומות כאן כל החניות (2) שהמחבר התעכב בהן בהליכתו ובשובו והיתה לו הזדמנות לכתוב את רשימותיו. שלשת הדפים האחרונים מכילים שלשה לוחות, שבהם נמנו ספריו שחבר.

(1) עיין אגרות דרב חיר"א שהוצאתי לאור ב"הצופה" 1927 XI חוברת ד' אגרת כ', כ"א. כ"ב. כ"ג. כ"ד.

(2) ואלו הן החניות שחנה בהן בהליכתו לאנקונה: אור ל' ר"ח אייר תקנ"א בעיר פיזא (Pisa); אור ה' ר"ח אייר אוסטריו קאוא ביאנקא (Osteria Casa-Bianca); אור הששי 2 אייר פירינצי (Firenze); יום א' בהר 4 אייר באושפיזא של גוים מאסקארי (Maschere); יום ב' 5 אייר באושפיזא של גוים פיירדא מאלא (Pietra mala); יום ג' 6 אייר באושפיזא של גוים נק' פיראנורא ברומאניא (Pia-Nora, Romania); אור ל' 7 אייר באושפיזא של גוים קאסטלפיא (Castel-Pia); יום ד' 7 אייר באושפיזא של גוים בפתינאט (Faenza); אור ל' 8 אייר באושפיזא של גוים בכפר סאנביניאן (San Savino); יום ה' 8 אייר באושפיזא של גוים בקאטוליקה (Catolica); אור ה' 9 אייר באושפיזא של גוים בעיר פאנו (Fano); עש"ק 9 אייר בעיר סיניגליא (Senigallia); אור ל' 12 אייר בעיר אנקונה (Ancona).

ובאופן זה הוא רושם גם החניות בשובו מאנקונה לליוורנו ובשאר מסעות אשר נסע סבב בארצות שונות.

הנזכר כבר המכיל רשימה של פסוקים תנ"כיים ע"פ סדר הפרשיות עם מראש מקום אל היוכנים ששם מבוארים הפסוקים האלו. דף ק"ט כ' מכיל חדושים אחרים שהמחבר כתב כ' טבת תקל"ז כוונציה. הדפים 120-121 מכילים באורים אחרים כנ"ך.

XII 5393

דפי דרשי תונים ונא אמן וקשיות ש"ט (ר"ת שמועות טובות) ודיני הרי"ם (ר"ת הר"י יעקב מולכו) ושמות גיטין.

בשם זה רשום הכ"י הזה בקמלוג הנ"ל תחת מס' 5. הוא ג"כ בלי שער. ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 1/2 ס"מ ותופס 42 דפים בלי נומרציה. הם שרירים מקונטרסים שונים אחרים, מה שאפשר להכיר ברור מזה שהדפים שונים הם ע"פ גדלם וטיב הנר; מלבד זאת יש לדפים אחרים הנומרציה של אותם הקונטרסים שהיו שירים להם קודם לכן. אין שום ספק שהמחבר עצמו אחד את הדפים השונים בחוברת הזאת כמו שהיא עכשיו לפנינו יען כי השם הנ"ל שהמחבר עצמו נתן לקונטרס, מכרר היטב מה שהוא מכיל. לפי זה ישנם בו קודם כל 13 דפים המכילים דרשי תונים ונא אמן. הם: (א) הספד על הקאיד הנפטר או (1) יהודה הכהן יהונתן שהספיד אותו בתונים כ"ט אדר (שבת החדש) תקל"ד. (ב) הספד על ר' שמעיה קאמאריאם (2) שהספיד אותו בבית הקברות בתונים ר"ח ניסן תקל"ד. (ג) הספד על אברהם ימיאל (3) שהספיד אותו במצרים בח' ניסן תקל"ג. (ד) ענין לדרש הרב המ"ה המרא"י (4). אחרי זה באים 7 דפים על נייר ממין אחר מן הדפים הקודמים שמוצאם מכ"י אחר ויש להם הנומרציה ר"א ר"י. בראש של ארבעת הדפים האלו יש כתבת: "קשיות חזקות נפלאות ותירוצים נפלאים אשר שמעתי מפי מופרים דפקיע שמהיו". אחרי זה באים 9 דפים המכילים לקוטי דינים שלוקחו מכ"י של ר' יעקב מולכו, (5) ושל ר' שמעון קאמטילאק (6) ושל מאיר גאון (7). אח"כ באים שבעה דפים בפורמט הרבה

(1) השוה מעגל טוב הוצאת פרימן ע' 61 שורות 24-30.

(2) שם ע' 62, שורה 10-3.

(3) במעגל טוב הנזכר חסרים שני דפים שהכילו את הרשימות של משך חומן הזה. היינו נושבת לך לך תקל"ג עד פסח שנה זאת.

(4) מהרא"י הוא ר"ת של מהר"ר אברהם ישראל הרב באלכסנדריה (מצרים) ובאנקונה בעה"מ ס' אמרות שהורות וס' בית אברהם. המחבר היה אתו יחד גם באלכסנדריה וגם באנקונה. השוה מעגל טוב ע' 72, שורה 33 וס' פתח עינים ח"ב דף 8 ע' 2, שורה אחרונה.

(5) השוה ס' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב ח"א אות י' Nr. 243 ששם המחבר מספר לנו שיש תחת ידו הכ"י הזה.

(6) שם אות ש' Nr. 170 ששם הוא מוסר לנו שיש לו ממנו 80 תשובות כ"י.

(7) שם אות מ' Nr. 9 ששם המחבר מוסר לנו שראה במצרים קובץ תשובות ממנו.

יותר קטן מהקודמים שמוצאם מכ"י אחר המכיל פרוש לתורה. אח"כ ב' דף אחד בפורמט יותר קטן עוד מהקודמים המכיל את השנות של 21 התורה איש ואשתו שנתגרשו בכית דינו של המחבר בשנת תקכ"ז (1) והדף הזה מובא כנראה, ממחברת שהכילה, סדר הגמ'. לסוף באים 8 דפים בעלי פורמט הנזכר, שונים.

XIII

חדושים על ד' ש"ע ושאלות רבינו יעקב ממרויש וקצת לקוטים. 5406

בשם זה רשום הכ"י בקמלוג ע"י המחבר תחת מספ' 1. הוא ג"כ בלי שער. ארכו 18 ס"מ ורחבו 13 ס"מ, תופס 124 דפים שלא זיתה להם נומרציה בתחלתם. החדושים האלו נרפמו ב"ברכי יוסף" ו"שירי ברכה". בדף הראשון ישנה הרשימה עם הכתבת: "הספרים ושירי שהבאתי חידושיהם". בראש שאלות רבינו יעקב ממרויש ישנה הכתבת הזאת: "ב"ה (2) חא לך תשובות שאלות אשר שאל הר"ר יעקב הלוי ז"ל בחלום ואשר השיבו לו מן השמים בולגוס". בדף האחרון יש העתקה של הכתובה מנשואיו עם אשתו השניה (3) עם בתולותיה רחל בת הוישיש (כמהר"ל (4) עם התאריך ז' חשוון תקל"ט, פיזה. הומומים עליה נחתו עדים, אני יצחק חיים די מדינא עד", אני משה חיים מילא עד". וגם ר' חידושי חתום בה.

XIV

מחזיק ברכה קצת על ד' ש"ע. 5400

מהכ"י הזה נחתו שלשת רבעי הדפים. יש לו הש"ר: "מחזיק ברכה" ורשום בקמלוג תחת מס' 9. ארכו 20 ס"מ ורחבו 16 ס"מ. נשארו בו רק 22 דפים. נראה שהכ"י הזה הגהו המופס הראשון של חמ' מחזיק ברכה ונראה מלפני זה שכונת המחבר לא זיתה בראשונה שהספר מחזיק ברכה היה ספר בפני עצמו כי אם השלמה לס' ברכי יוסף, מפני שעל השער של כ"י אחרנו קוראים: "ספר שירים למפרי הקטן ברכי יוסף וקונטרס שירי ברכה אשר הפליא חמדו ל' חזן ויתברך ובאו בדפוס". ונראה שרק אחר שרכה החומר באופ מיוחד עשהו ספר בפני עצמו.

(1) רשימה אחרת של גיטין משנות תקכ"ה-תקכ"ו נמצאת בקונס' נא אמן, דף 11.

דף צ"ט.

(2) השוה ס' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב אות י' דף ל"ב 224, ששם זכור קוראים: "ועתה בא לידי ועתק קונס' השירי הללו, כי בתחלה ראיתי קונס' המאליה הללו כמו רגע ושם ראיתי עתה ששמו רבינו יעקב הלוי".

(3) השוה מעגל טוב הוצאת ליוורנו דף י"ד ב'.

(4) ר"ת כטה"ר מטה הלוי.

תשובות מהר"י קאסטילאן ומהר"י (ר"ת יהושע זיין) ולקוטנים ממני.

כשם הזה רשומה בקטלוג החוברת הזאת תחת מס' 11; ארכו 22 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 13 דפים בלי נוסריה שמהם רק שנים האחרונים כתובים בעצם כתב ידו של המחבר, חיד"א. אחד עשר הדפים הראשונים כתובים בכתב ידו של אחר. 11 הדפים האלו מכילים שש תשובות מחבור כתב-היד, "שערי ישועה" (1) ממהר"י זיין ותשובה אחת מר' יחיאל קסטיילין משנת שי"ג (2). שני הדפים האחרונים שיצאו מן המדף של חיד"א מכילים רשימות משנות תקל"ט-תקמ"ח. בהן ר' חיד"א מוסר לנו, איזה מספריו כתב בעשר שנים הנ"ל, וכפרט הוא רושם כאן, כמה דפים כתב בכל חמשה וחמשה חדשים ומכל חבור וחבור (3).

XVI

מעגל טוב. 5388-5389

כשם זה רשם המחבר בקטלוג הנ"ל את כה"י הזה תחת מספר 44; אין לו שער. אעפ"י שהספר הזה נדפס עתה, אני עומק בו במאמר הזה שהקדשתי, לכ"י שלא נדפסו עדיין, מפני שכתב יד הזה מכיל גם דברים אחרים חוץ מספר מעגל טוב. ארכו 15 ס"מ ורחבו 8 ס"מ ותופס 57 דפים. רק 33 דפים נתן המחבר נוסריה. הם מכילים את ספר מעגל טוב ח"א שהפרופיסור פריימן הוציאו לאור. הדפים 34-37 הם חלקים. בראש הדף אנחנו קוראים: "קן סיפור על קן סיפור" יגיעו אשר שמעה אזני אחד ממאה מפום רבנו שלומי אמוני וכו' החילות' פה קושטא י"ג כמליו ותבט עיני בשרי לפ"ק כי לאלקים מגיני. הם ארבעה סיפורים ותופסים הדפים 38-40. הספור הראשון שמע מפי הרכ החסיד מהר"ח ירוחם וילנא נר"ו משם מר אביו ז"ל כי מה"ר חיים מאלך (4) הלך למנוחה למחבק אולפן בדבריו קבלה מהרמ"ז ז"ל. תמציתו של ספור זה היא:

(1) השוה "שם הגדולים" הוצאת בן יעקב אות י' ח"ב דף ס"ט 118 Nr.

(2) שם ח"א דף ל"ו Nr. 200 ששם מזכיר את התשובה הזאת.

(3) מאחת הרשימות הנ"ל יוצא לנו כי בתו שרה מתה בשנת תקמ"א. הרשימה מג' ניסן של שנה הוו' מסיימת בלשון הזה: "זה כתבתי בחמשה חדשים פחות קצת. שהייתי מרוד בבתי שרה נ"ע. ה' ואמר די לצרתי ועורני עד כ"ש [?] בישוב והשקט בעסק תורתו כיר" עיין ג"כ להלן Nr. xvi שכתבתי שם, שעל האחרון של הכ"י "מעגל טוב" כתוב בזה הלשון: "נפטרתי בתי שרה נ"ע פה ליורני יום הששי כ"ב סכת שנת תקמ"א".

(4) מתוך ספור זה נראה שר' חיד"א ובני דורו לא הרשיעו את הנ"ל כי כן כמו שעשה החכם Graetz בדבריו הימים שלו שמצייר אותו ראש של כת שבתו צבי שהרביץ תורת הנוצרים של האחרות המשלשת בישראל.

תרמ"ז שלח אותו אצל תלמידו מהר"ך ואצלו מצא כתבי הרב נתן, מעשה בראשית וסוד האלהות ולמד אותם ומשם נסע לפולניה ולמד חכמותו לכמה ה"ח ויצא מהארץ ההיא ויט אהלו בעיר איגירנופוליה והנה שם הרב נחום פרימו אשר יחדיו המתיקן סוד והדר משמעתיה וכתב לתלמידיו בארץ פולניה שעד עכשו היינו עובדי ע"ז בטהרה ח"ו ראה אנכי נותן לפניכם היום סולת נקיה ממהר"ש בענין סוד האלהות. ורב חיד"א מוסיף על ספור הנ"ל בזה הלשון: חראי נפשאי כי ילמד סתום מן המפורש ומי האיש ירא ה' ירחיק עצמו מהכל. גם את הספור השני שמע מפי מהר"ח ירוחם הנ"ל ותמציתו היא: שהאר"י עם דוד חובליו וכמהר"ל ז"ל היו עומקים בתורה בלילה ובחצות נשמט האר"י וחלץ בין תנור וכירים לעשות תקון רחל ורכבים הנז' דברו אתו משפט ואנרו לו דע לך כי קבלה ביריניו שמשנת תרי"ז אין לומר תקון רחל כי ע"י כל הנבחות והריגת רבבות אלפי ישראל בפולניה אין צורך עוד לחקון זה והרב חיד"א מוסיף על ספור זה בזה הלשון: "ואני תולעת בכל זאת לא אמנע מלומר תיקון הנז' מפי מפי מעטים".

את הספור השלישי שמע מפי מר אביו ר' יצחק ורחיה אזולאי ותמציתו היא: מהר"י מרוק פיזר ק"ן פרחים לחוג חג הפסח אצל מהר"ם איסרלסון וכו' בפרק נמצא עם מהרש"ל ז"ל ואמר לו מהרש"ל שמעתי כי קרובי האר"י עושה זה דברים. ועל זה מהר"י מרוק עשה לפניו נסים ואז אמר מהרש"ל הוריקני נא תורת אמת והשיבו שהארץ הלזו טמאה, על זה המהרש"ל קבל עליו גלות ונספר כל קורותיו בגלות הזו.

בראש הספור הרביעי אנחנו קוראים: "העתק מגילה שקוראים פה קושטא. נ"י מארגנוסה וזה תופס המגילה". עיין אודות מגילה זו, Brüll: Jahrb. VI p. 38. Jew. Encycl. XI p. 54. הדפים 40-41 מכילים הקדמה מר' אהרן ריזון שנדפסה כבר בראש ספר מעין גנים לר' ראובן מרחי.

הדפים 42-43 מכילים דברים של שחוק לפורים ובראש של דף 42 אנחנו קוראים: "לגבר אשר דרכו נמהרה עתים חללים עתים שותה לא פתק אור"א פתח בכד ומסיים בחבית".

הדפים 44-48 הם חלקים. הדפים 49-54 מכילים רשימת נפשות נדפסים וכתבי יד. דף 55 מכיל רשימת כל הדרשות שורש המחבר מקטגוריה עד שנת תק"ם. בראש הדף אנו קוראים את הכתבת, נחתו לכם זכרון וזכירת מהדרשים שדרשתי ואתיה זכירה את אשר ישנו פה מימי חרפי ועד היום ובקורתו ית' עוד רבות בשנים ארוכים ומתוקים לעבודתו עוד זאת אודות וזכרתי חיו והיה לזכרון". כל הדרשות הרשומות כאן הן 318 במספר. דף 56 הוא חלק. בדף 57 יש רשימות אלו:

„נפלה עמרת ראשי אבא מארי הרם וזה"ה ליל רביעי כ"ג לחדש מכת שנת
תקכ"ה בעיר הקדושה ירושלם ת"ו ופה מצרים שמעתי וחרגו במני ליל א'
משפטים י"ט שבט אוי לי אהה עלי ברוך דין אמת תנצב"ה."
„וזאת לפנים ניער ונפמרה מרת אמר תנצב"ה יום ש"ק ח' אייר שנת
תצ"ב במנחה."
„נפטר גוסי חר"ש מורטום וזה"ה פה מצרים אור ש"ק ז' אלול תקכ"ה תס"ך."
„נפמרה בתי קלארא אור הששי כ' אלול תקכ"ה תנצב"ה וחל"ש."
„נפטר מר חמי כמהר"ן ברכה וזה"ה בקושטא 23 תמוז תקכ"ו."
„נפמרה אשתי הראשונה נ"ע בעיר הקדושה חברון ת"ו יום הששי ז' סיון
תקל"ג תנצב"ה."
„נפמרה בתי מרת שרה נ"ע, פה ליוורנו יע"א יום הששי כ"ב מכת שנת
תקמ"א תנצב"ה."

(המשך יבוא.)

למאמרו של מר ישעיה זנה

הארה נוספת

מאת יצחק ריבקינד.

בספרית הסמינר בניו-יורק ישנם שני טופסים שלמים, הכוללים שני חלקי
המחזור סביוניטה-קריטונה, אחד מאוספו של שזח"ה (הלברשטם) והשני משל
זולצברג וטופס חצאי המחזיק רק החלק השני של המחזור על ניר כחול, מדף
רכ"ב עד שצ"א. (הדפים רכ"ב-רכ"ח לבנים).

בשלהי קיץ תרפ"ו המציא לנו מר ישעיה זנה טופס שלם אחר בצרוף
מכתב על דבר שתי המהדורות של אותו המחזור וגם תמצית שנוייה-הדפוס שטצא,
אשר פרסם בהרחב דברים במאמרו בקרית ספר III עמוד 173-176.

אחרי בדיקה מפורטת והשוואת טופסינו השלמים הקודמים שהיו ברשותנו
לטופסו החדש שנרכש על ידנו, מצאתי ששני ההעתיקים השלמים הם בחלקם השני
מטפוס ה"חצאים" כמו שנקראים אצל זנה, ושנצוינם באות ח', ושלו החדש הוא
מטפוס ה"שלמים" שסימנם ש' (החצאי שעל ניר כחול וכן טופסו הפרטי של ר"ר
מארכס הם ג"כ מטפוס ש').

אלא כשהתאמתו מצאתי קודם לכן
המפורטים על ידו, שלא עמד עייתו וזה
בני מוג אחר, שהנני מוסיף ושדונו
לסוג א) (אותיות סביוניטה וזה
שורה ג.

לסוג ג) (השכמות) תמנני מר
בולמט, אשר פרטה במכתבו אינו זה
כאן מתחיל החון" בש"י-יש, וכיוון הסדר
ע"א שורה ח' ואותו המטפס עצמו נראה
לסוג ד) (בטעות נרשנו ו) — וזה
השמיט מה שהזכיר במכתב כי בדף
ומליחה לכל עונותינו" וזה: למחילה וסליחה
ומצאתי עוד שניים אלה וזה
— תפלה בקול ליוצרת. רס"ו ע"א ע"א
ש' — אנא; ח', — אנח. ש"ט ע"א
שורה ב' (מלמעלה) „ואני אנא אני בא" וזה
(מלמטה) „כי רבו כחותי ברכוי קדשן
בש' — יש וכן" — חסד ומכאן ואילך
בשני הטופסים.

ועתה שנויים אחרים.

א) האות א' המקושטת בדף
ע"ב במלת „אז", שס"ח ע"א במלת „אז" וזה
בטופס ח' שונה בצורתה ובכתיבה מן

ב) בדף רנ"א (שני העמודים) בדף
„ובכן", „וחמלון", „אחה" וכו' בטופס ג' דפס
ובמהדורה ח' אותיות גדולות באות רק נא, וזה
מקמור א' רק שני הראשים גדולים: „ובכן", „אח",
מצאתי גם בדפים ר"ט רט"א, וט"ב, ונ"ו וזה
רס"ה בש' המלה „אמנת" כולו כתבנית וזה

ג) בדף שע"ב ע"כ השלשם „וזה" וזה
כל הדף ובש' התיבות נצמדות אחת

ד) הקונטרסים ניד"ו (הדפים רס"ו רל"ו)
שונה גם מזו של זנה, ואינני יודע אם זה
זנה נתערבכו קונטרסים ממהדורת ה"ח א"א או

נוסח פטור דמי קבורה (1) ומס וירושא מהחרי"ע ז"ל; בדף ג א' שמר מכירת קרקע; בדף ו ב' נוסח שמר מודעה; בדף ט א' שמר אפוטרופסות; בדף ט ב' נוסח שמר הרשאה; בדף י א' שמר מכירת שמר. הדפים 16—19 מכילים אגרות בלי תאריך ושם, מלבד חמכתב בדף י"ט א' שחוא יקרוך מר' יצחק גורארו אל ר' יצחק זרחיה אוולאי. יתר הדפים של הכ"י הזה מכילים מאמרים מגוונים.

XIX

קונטרס חרוזים. 5409

בשם הזה רשום הכ"י בקטלוג תחת המס' 46. ארכו 21 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 94 דפים ומכיל לקסיקון-חרוזים. עם כ"י זה נגמרת שורת כתבי היד הרשומים בקטלוג הנ"ל.

XX

העלם דבר. 5391

ארכו של הכ"י הזה 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס 9 דפים בלי נומריציה ומכיל קמ"ב פרקים. אין לו שער, רק בראש הדף הראשון ישנה הכתבת הזאת: "קונטרס קטן מתמיהות וקושיות חזקות מטני ומוולתי כל דבר בשם אומר וזה שמו אשר יקראו "העלם דבר" בס"ד". את הכ"י הזה מצטט המחבר כמה פעמים בספריו שנדפסו. כך, למשל, בשם הגדולים" ח"א אות ו' קונט' אחרון ד"ה "וירא" הוצאת בן-יעקב, וינה 1864. בדף כ"ב א' אחרי שהביא את הבקרת על מחבר ס' שירי כנה"ג שנמצאת בכ"י הגדון בפרק צ"ד הוא ממשיך בדברים אלו: "וזה אחת מההשטמות שכתבתי בקונטרס העלם דבר מהשטמות ראשונות לרבוואתא קמאי ובתראי דאגב טירדיהו נשטט מהם לשעה איזה דבר". הכ"י הזה הוא משנות צעירות של המחבר. זה יוצא ברור מס' יוסף אומץ ס' ק"ה דף ע ב': "אני בעניי בבחרותי עשיתי אר"ש הלא במאמר אחד קראתיו העלם דבר מכמה השטמות שנשטטו לגדולי ישראל וכו".

XXI

סבר יוסף. 5408

ארכו של הכ"י הזה 21 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 87 דפים בלי נומריציה. אין לו שער, אבל בראש הדף הראשון ישנה הכתבת: "סבר יוסף על דרך נחל קדומים בס"ד". המחבר מזכיר את החבור הזה בס' שם הגדולים. השוה הוצאת

(1) זוהי תעודה מענינת מאד אשר הקהלה בירושלם היתה נותנת לאותן המשפחות אשר שלמו סכום ידוע לקפת הקהלה. התעודה הזאת פטרה את חברי המשפחה מהוצאות דמי קבורה.

בן-יעקב ח"א ויראל הצרפתי. שם הוא אומר: "והכר [ר' ויראל הצרפתי] קצת פ"י על התורה כ"י ואני חדל לקטתי קצת טפירותיו וכתבתי בקונט' וזכר יוסף בס"ד". וכאמ"ל מצטט הוא תמיד בכ"י הזה את ויראל הצרפתי. הכ"י מכיל פרוש על התורה. בסוף ס' מעגל טוב הוצאת ליוורנו דף כ"ד א' נמסר ונשם אברהם חי מוספיא שראה חבורו זה של חיד"א באנקונה ושטכוו הוא נוסח מ"ש כס' חומת אנך. אני חושב כי טעות סופר הוא: החבור שכתבו הוא אותו עצמו שכס' חומת אנך אינו ס' סבר יוסף אלא ס' יוסף בסתר שעליו זכרוו דהלן בנוס' XXVII.

XXII

חדרי בטן. 5392

הכ"י הזה ארכו 15 ס"מ, תופס 74 דפים שיש להם נומריציה. אין לו שער רק בראש הדף הראשון. אנחנו קוראים את השם "חדרי בטן". את החבור הזה מזכיר המחבר ומצטט אותו הרכה פעמים ביהר חבוריו; כך, למשל, בקונט' ליוורנו II דף קע"ג, בס' פתח עינים ח"ב דף ל"ז א' בשורה האחרונה, גם בס' כפא דוד דף כ"ח ב' בשורה 45 ובספר מעגל טוב דף כ"ד ב'. החכן על החבור הזה צוין ע"י המחבר עצמו בקונט' ליוורנו II דף קע"ג: "דרשי מוסר על סדר פרטיות". הכ"י מתחיל בפרשת פנחס שנת תקט"ד ונמשך עד פרשת נצבים. אח"כ נשנה תשובה שנת תקט"ה ונמשך עד פרשת ויחי. בכתבות שישנן בואש כל דרשה ודרשה הוא קורא להן קצור ורשות.

XXIII

קטועים קובץ א'. 5413

הכרך הזה תופס 161 דפים כפורטט אוקטב, שכאנים מקומרתיה נונים, זה אפשר להכיר ברור מפני שהדפים שונים ע"פ גדלם וטיב הניו ויש להם כנו כן הנומריציה ומספר הפרקים של הקונטרסים שהיו שייכים להם קודם לכן. לכן, לכן, זהו אין שער. נתתי לו את השם קטועים קובץ א' מפני שהוא כנראה בקרוב קטעים שונים. בשביל שיהיה יותר נוח לצטט אותו נתתי לכרך הזה נומריציה באותו הסדר כמו שהדפים מונחים לפנינו ומצטט אני לפי הנומריציה הזאת בראש הדף הראשון ישנה כוזבת זו: "אמר הכותב בחיותי לומר עם כדרי ענוה ראשי יצ"ו הלכות מליחה נמיתי לב לציון איזה חדוש, גרנר מכאן ונבנר מכאן קיחה קיחה אשר חדשתי אני הצעיר לפי קוצו עניתי דעתי והסכים אבא מארי ותערב המנוחה וכו' ואתנהלה בעט על וכו' טרין בשלח".

חמור סי' ס"ט כס"ט. חדרושים חם, איפוא, מגיל הנוער של המחבר. בסוף דף א ב' הוא חותם את שמו באותיות רומיות: Joseph Azulay. בראש הדף השני אנחנו קוראים את הכתבת הזאת: „שאלה זו ותשובתה הרב המוכחק כמוהר"ר משה מזרחי (1) יצ"ו. השו"ת עוסקת בשאלה אם יש לברך ו' ברכות כל ו' ימי החופה כדן בחור בנושאו של אדם שאירס כבר קודם בתולתו (2) בקידושין ושארסותו מתה לפני החופה. על הדף ב ב' בסוף התשובה ישנה התחימה: „הצעיר נסים חיים משה מזרחי". בראש דף ג א' יש הכתבת: „זוה אשר השבתי להרב הנזכר בעניותי". התשובה תופסת שלשה דפים. בסוף דף ה ב' הוא חותם: „חיים יוסף דוד אזולאי". הדפים 6—8 מכילים דרשה לפרשת בלק שנת תצ"ט. המחבר היה, איפוא, אז בן חמש עשרה שנה. הדפים ה'—ט"ו מכילים הספר בשפת לדינו. הדפים ט"ז—י"ח הם שרידים מכרך שהיה מחולק לפרקים ומכילים את הפרקים פ"ב—צ"ט. לפרק פ"ו יש הכתבת: „קיצור דרוש שדרש הרב החסיד כמהר"ר אלגאזי היוו לפרשת מטות תק"כ. הפרקים צ' צ"ט הם מקוננים מנינופול י"ד חשון תקי"ח.

דף י"ט : דרוש לפ' ואתחנן.

כ' : קצור דרוש לבעלי יהורין.

כ"א : פירוש על הגדה ש"פ.

כ"ב—כ"ג א' : פשוטים.

כ"ג ב'—כ"ד : דרוש שדרשתי בפטירתו ר' יהושע טורנו בתוך שבועת.

כ"ה—כ"ז : דרוש לפ' חוקת.

כ"ח—ל' : דרוש לפ' יתרו, י"ט אדר א' תק"ג.

ל"א א' : דרוש לפ' לך לך.

ל"א ב'—ל"ז : דרוש לפ' וירא.

ל"ח—מ"ג : פשוטים.

כ"ד—מ"ה : דרוש ג' תמוז שנת תק"ה.

מ"ו—מ"ז : חידושים.

מ"ח : שמועות טובות בקיצור מופלג.

מ"ט—נ"ב : דרוש י"ב אייר שנת תק"י.

נ"ג—נו : הספר להרב כמהר"ר יהודה נכון וצ"ל (3) שנפטר כ"א

שבת תקכ"א.

(1) השו"ת סי' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב ח"א אות מ"ח נומ. 149.

(2) השו"ת תכן הענינים שו"ת חיים שאל ח"ב. שם נרשמה השאלה תחת מס' נ"ח. אולם השאלה הזאת לא נדפסה שם מפני שהחלק השני של הס' חיים שאל נדפס רק עד סי' ג.

(3) הוא בעה"מ סי' קרית מלך רב. השו"ת סי' שם הגדולים ח"ב אות ק' נומ. 110 הוצאת בן-יעקב.

דף נ"ז : לשונות כדי לכתב אגרות.

נ"ח—ס' : דרוש וזאת והספר מהר"ח עמרם כ"א שבת תקי"ח.

ס"א—ס"ח : דרוש ו' ניסן שנת תקכ"א.

ס"ו : דרוש למנוחת נפש הר"א אלכנאי בתשנ"ח שנת כ"ד

אב תקכ"א.

ס"ז—ע"א : דרוש ט' אב, תקרי"ט.

ע"ב—ע"ו : דרוש לפ' נח ר"ח חשון תק"ג.

ע"ח—פ' : הספר הרב מהר"ש אלגאזי (1) כיום ה' ואור, כ"ו

טבת, תקכ"ב.

פ"א—פ"ו : דרוש לפ' ואתחנן, ט"ו באב, תקי"ח.

פ"ז—צ' : דרוש לפ' לך לך, י' חשון, תקי"ט.

צ"א—צ"ג : חידושים ופשוטים.

צ"ד : פלפול.

צ"ה—צ"ז : דרוש לפ' בהעלותך י"א סיון תקכ"א. בסוף ור"ה

הזאת ישנה הערה זו בשפה הספרדית:

Este sermón es estudiado y ponderado de mi

propio punio, enfrior e menor Joseph Azulay

צ"ז—צ"ט : פשוטים וחידושים.

ק'—ק"ב : להספר מו"ה הר"ם שנפטר י"ז שבט, תקי"ח.

ק"ג—ק"ח : דרוש לפ' ויגש, תקכ"א.

ק"ט—קמ"ו : דקדוקים והערות בסוגיות ואגרות ופוסקים.

ק"ז : חידושי דינים.

ק"ח—ק"יט : דרכים ופשוטים קלים וחמורים, רמזים ופרפראות נקצרו.

ק"כ—קכ"א : לשונות לעשות אגרות.

קכ"ב—קכ"ח : דרוש לשבת תשובה ג' תשרי, תקכ"א.

קכ"ט : דרוש לפ' ויצא.

קל"ג—קל"ב : קיצור דרוש שדרשתי באויניון פ' וירא כ' חשון תקי"ח.

קל"ג א' : פלפול דאין בין העה"ז וכל"ז צריך להעתיק אותו

בפסידא (2) כס"ד.

קל"ג ב'—ק"מ : פשוטים וחידושים.

(1) שם חלק א' אות ש' נומ. 24.

(2) פסידא הוא חבור אחד של מחברנו שלא נדפס. ונרשם בקטלוג הנ"ל תחת מס' 115.

דף קמ"ב—קמ"ה : הספר לשמועת הרב המיו מהרי"א ג' אשר זל"ה (ו)
בעה"ק חברון ת"ו, כ"ה אב תקל"ב שנפטר מ"ב באב
בירושלם ת"ו.

" קמ"ו—קמ"ט : לפ"י הרב כלר שמואל בירושלם ו' עקב כ"ב אב
תקל"א ודרשתי בעה"ק חברון יום שמועה יום א' ראה
כ"ד אב.

" ק"נ : מזכרת מהדרכים טובים מאד לעת הצרך בעה"י.

" קנ"א—קנ"ה : פשוטים וחידושים.

" קנ"ט—ק"ס : קיצור דרוש.

" קס"א : זאת זכרון קצת חלומות אשר חלמתי שיש בהן קצת
ממשות אמרתי אעלה אותן בכתב מפורש כוח שאני
זכר באמתית.

XXIV

קטועים קובץ ב'.

הכרך הזה תופס 69 דפים בקווארט, שרידים (כמו הדפים בקובץ שלפני זה)
מכ"י שונים מה שאפשר להכיר ברור מפני שהדפים הכוודים שונים הם ע"פ
גדלם וטיב הניר, ומה שיש להם הנומריציה וע"פ רוב ג"כ מספר הפרקים של
אותם החבורים שהיו שייכים להם קודם לכן. גם לכרך הזה אין שער. אני קראתי
אותו בשם קטועים קובץ ב' משום הלקוטים השונים שנאספו בו וכדי להכדילו
מן הכרך-המאסף הקודם. מלכד זאת נתתי לו נומריציה בכתב עפרון כמו לקודם
באותו הסדר כמו שנשמרו הדפים בכרך לפנינו כיום. אני מצטט, איפוא, לפי
הנומריציה שלי. הדפים א' — י"ב שריד מכ"י שהכיל דרשות. הדרשה בדף ה' א'
היא מיום א' סוכות תקי"א, הדרשה בדף ו' היא מן ט' שבט תקי"ב.

הדפים י"ג — כ"ז : שריד מהכ"י שהכיל את ס' ראש דוד הנדפס, והדפים
הנ"ל מכילים את הדרשות של הפרשיות : נח, לך לך
וחי שרה, שנדפסו כס' ראש דוד.

הדפים כ"ח — ל"א : שריד מקונטרס העוסק בכל אחד מפרקיו בענין אחר,
כיומנים המובאים למעלה. בראש הפרק הראשון ישנה
הכתבת : "ליוורנו אור א" של חה"ם סוכות שנת לקיח
אית ספר התורה לפ"ק.

הדפים ל"ב — ל"ג : שריד מכ"י שהכילו חרושים על התלמוד.

(1) השוה מעגל טוב. הוצאת פרימן דף מ"ה שורה 19 ששם נזכר מהרי"א ג' אשר

הדפים ל"ד — ל"ו : שריד מכ"י שהכיל שו"ת.

הדפים ל"ז — מ"ד : שריד מכ"י שהכיל את הספרים שנופסו ס' בו"ט
יוסף ושיורי ברכה.

הדפים מ"ה — נ"ו : שריד מכ"י שהכיל חרושים לה"ד החוקק"י י"ל הרמ"ם,
כנראה, מן החבור "פס ידא" שלא יצא לאור.

הדפים נ"ז — ס"א : שריד מכ"י שהכיל חרושים על התלמוד, אבל איננו
אותו הכ"י עצמו ששמנו באו הדפים ל"ב — ל"ג.

XXV

קונטרס מאמרי התלמוד על סדר א' ב'. 5419
הכ"י הזה ארכו 20 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 70 דפים ב"י נ"ז. זה
אולם רק 51 מהם הם כתובים ע"י רב חיד"א. על יתר הדפים יש איזה עותק
מ"י רפאל ישעיה, לבנו של רב חיד"א ודפים אחדים נשארו חלקים. גם לכ"י הזה
אין שער. אני נתתי לו את השם הנ"ל המתאים לחכנו, מפני שהוא מכיל
לקסיקון בסדר א' ב' של מאמרי התלמוד.

XXVI

עט רצון. 5403

ארכו של הכ"י הזה 20 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, ויש לו השער :

"עט רצון. רצון גיט"ו, הדל חיים יוסף דוד אזולאי הי"י עם הכולל, ואני
תפלתי לך ה' עת רצון יוכני לעסוק בתורתו הקדושה ולחדש חידושים אמרינו
לעשות [רצונך] לפניך ויארץ ימינו ושנותינו לשוב בתשובה ועבד עבודת
הקודש באמת וכו'". מהשער הזה רואים כי בדעת המחבר היה בתחלה לכתב כרך
גדול בחשבו לחבר פירוש לתנ"ך. בכל זאת נשארו לנו מהכ"י הזה רק עשרה
דפים המכילים חרושים עד פרשת מקין. הקף קטן כזה היה לו כבר בזמן
ש' אברהם מוספיא ראה אותו באנקונה אצל נכד המחבר. (1) הדפים אינם כתובים
ע"י המחבר עד סופם והחרושים של כתב יד בנו ר' רפאל ישעיה מטלימים אותם.

XXVII

יוסף בסתר. 5390 ?

ארכו של הכ"י הזה 16 ס"מ ורחבו 11 ס"מ ויש לו השער : "יוסף בסתר.
קונטרס איזה גרגירים על דרך האמת, הן כאשר אני עני אמרתי וכו' והן ממה
שמצאתי בס' כתיבת יד ישן ולא ידעתי שמה דמארה... והנה צורף קיננו" קורא
בגרון ר"ת, גימטריאות, רמזים ונומריקון כאשר אני הדל רמזתי וחסד מ"י."

(1) השוה מעגל טוב הוצאת פרימן דף כ"ד. וזה לשונו : "ועוד ראה ה' עם רצון כ"י

קפן ג' ד' רמזים ע"כ פרישה עד ס' מקין."

בספרים כ"י וכו' וראיתי לצרף השני קונטרסים כאחד איירי דוטרן מליוחו וכו'. בכרך הזה, שחלק חשוב מדפיו נחתכו, נשארו רק 165 דפים בלי נומריציה. הכרך הזה נועד בתחלתו ע"י המחבר להיות פירוש לכל התנ"ך. זה יוצא לנו ברור מהכתבות הנמצאות בראש כל דף ודף הנמשכין על כל ספרי התנ"ך. עם כל זה מגיע המחבר בחודשיו רק עד פ' שלח לך המטלאים 53 דפים של הכ"י ויתר הדפים נשארו חלקים. בכרך במצבו של עכשו אין שום זכר לקונט', קורא בגרון שהמחבר מזכיר אותו בשער; אולי הכילו אותו הדפים שנחתכו מהכ"י. בכל זאת מכיל הקונט' יוסף כסתר גם גימטריאות שלפי השער היו בקונט', קורא בגרון. התוכן של הכ"י הזה נדפס כבר בחלקו הגדול בפירוש המחבר לתנ"ך, הומת אנך.

XXVIII

ברכות לעד.

ארכו של הכ"י הזה 10 ס"מ ואין לו שער. השם הנתן לו כזה נמצא בראש הדף הראשון של הכ"י. בכ"י הזה, שחלק מדפיו נחתכו ממנו, נשארו רק 17 בלי נומריציה. הוא מכיל פשטים להפטרות שאינם אותם עצמם שהם צוארי שלו מכיל.

XXIX

ספר גינת ביתן.

ארכו של הכ"י הזה 16 ס"מ ורחבו 13 ס"מ. מהשער הארך של הכ"י הזה אני מוסר:

„ספר גינת ביתן“

מיני דשאים ציצים ופרחים וכו' מעטו לו בשם אקרא כי כאשר גינת ביתן עלו בו צמחים וכו' וגם לרכות איזו הגהות והדוריו בתרא לס, שער יוסף אשר קריתי לו קונט' אחורי הרע"א וכו' כי תיבות גינת ביתן בגימטריא המה יעלו „יוסף חיים בכמה"ר יצחק זרחיה אוולאי וכו' כל הכתוב לחיים בקרית הארבע היא חברון וכו'“

הספר גינת ביתן הוא בן שני חלקים. לחלק הראשון יש נומריציה בספרות ערביות ומכיל כללי הש"ס בסדר א' ב'. אבל מהחלק הזה נשארו לנו רק קטע של עשרים ואחד דפים. הם הדפים: א' — ז', י"ב — כ"ג, מ', ס'. התוכן של החלק הזה כבר הובא בחבורו הנדפס של המחבר: ספר יעיר און ח"א (עין וזכר). לחלק השני של הכ"י הזה יש נומריציה באותיות עבריות והוא מכיל חדושי רינים בסדר א' ב'. גם החלק הזה לא נשאר לנו בשלמותו. מטאה ועשרים ואחד הדפים אשר הכיל לפניו נשארו בו רק 71. מלבד זאת חוזק קצת ע"י נקבי התולעים. הקונטרס אחורי הרע"א הנזכר אינו נמצא עכשיו בכרך הזה, כנראה, שלח המחבר את הקונטרס הזה לדפוס ונשאר שם.

(המשך יבוא)

פרקים מוולדות פ' רח

מאת הרב מ' מ' מ' (המשך; ראו קטע שער ד')

(ג) ערד על ר' יוסף בן שר

במאמרי על ר' יוסף בן שלום הנשיא, נראה כי יש לקנות שבמסך ה' יוסף אור על המקובל הזה. ואחרי שנדפס המאמר, מצאתי עוד ספר אחד שכלי מפך יצא ממנו. הכהיר הנדפס בעילום שם, מחברו ב' פ' ר' (תרס"ג), ונתנו לו שם את השם „אור יוסף“ הזכרתי ספר זה במאמרי (ע' 202—203). בלי אחד לו ולפירוש ס' יצירה. הפירוש נדפס בתוך אמנם כה"י חסר בכמה מקומות ובאותיות נשתן שנמצא בנדפס. מלבד זה נמצא עוד כ"י נוסף נפוץ ביותר) משנת רכ"א בספרית ה' ה' (ברשימתו 2) והוא כנראה כ"י שלם וראוי. נוכל לסמוך בפרט אחד חשוב על זה. ואלה הראיות הכרוות כי שם „אור יוסף“ (א) הוא מביא את ספריו של ר' יוסף ע"כ הוא אומר: „ושם בן ע"ה כבר פירשתי תורה זכ"י פראג כתוב כאן בפירוש, וכו' פירושיו לשם בן ע"ה בשני ספרים הנ"ל. די כדי לקבוע את מחברו של „אור יוסף“ פירושו לספר יצירה והדברים נמצאים בו. „כבר ידעת כי שם ה' נשלח בחת"ו לזו וזהם נקראים שבטיו" ועין בפירושו ע"ה ואלך: „נראה לי יפרש כאן משנה ב' את המשנה בפ"ו ה' בדרך אחרת. בס' בסוף: „ואף שפירשתי בו פ"ה את ה' (1) על פי דברי בנו ר' אברהם (2) Dr. H. Brody (3) 1913 p. 13-15 (4) (5) ועלי להורות לדיר זכריה מוהרץ ב' ר' (6)

מאמרים וחקירות.

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונדה).

(המשך; את החלקים הקודמים ראה חוב' א—ב ע' 142 וחוב' ג ע' 255).

XXX.

עין זוכר. 5385

ארכו של כה"י הזה 16 ס"מ ורחבו 13 ס"מ. יש לו שער והשם הני"ל כתוב בראש השער. אמנם תכן כה"י הזה אינו שוה לס' עין זוכר הנדפס. נראה שהוא טופס ראשון של ספר יעיר און, אבל כה"י שלנו לא נחלק עדין החמר לשני ספרים. ותכן כה"י שלנו רבו ככלו שוה לתכנו של מרכר קדמות הנדפס, אבל יש בו ג"כ ערכין שאינם נמצאים בס' מרכר קדמות. כה"י הזה תופס 78 דפים בלי נומריציה ומהם כמה דפים שנשארו חלקים.

XXXI.

קצר דברים. 9619.5

כה"י הזה ארכו 10 1/2 ס"מ ורחבו 5 ס"מ, תופס 53 דפים בלי נומריציה. אין לו שער. השם הנתן לו בזה נמצא בראש הדף הראשון של כה"י. מכיל את תמצית עשר הדרשות שהמחבר דרש בשנות תקס"א—תקס"ג בליוורנו ושנדפסו כבר בס' דברים אחדים.

XXXII.

קונטרס קצור דרושים. 5417

ארכו של כה"י הזה 14 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. הוא תופס 48 דפים שער 12 יש להם נומריציה בספרות ערביות. לכה"י אין שער, נתתי לו את השם, קונטרס קצור דרושים" משום תכנו, ששכיל קצור של 7 דרשות, שהמחבר דרש בליוורנו בשנות תקנ"ז—תקנ"ח ושנדפסו כבר בס' אהבת דוד. אל הכרך הזה מצורפים עוד 3 דפים מקונט' אחר, המכילים קצור דרוש לשבת הגדול שנת תקנ"ג.

XXXIII.

קונטרס קטן. 9619.6

כה"י הזה הוא בפורמט קטן מאד. ארכו רק 7 ס"מ ורחבו 4 1/2 ס"מ, אבל כתוב באותיות ועירות כי"ע על כל עמוד ישנן 16 עד 20 שורות. כה"י

תופס 142 דפים בלי נומריציה, אבל מהם כתובים רק הדפים פ"ז—קל"ד המכילים 530 הערות קצרות בעלות חשיבות ספרותית גדולה בכל מקצועות הספרות העברית. מלבד זה הוחללו על שני הדפים הראשונים רשימות הערות ק: רזון ל"ט ח"ט. לכרך הקטן הזה אין שער. אני כניתי בשם, קונטרס קטן" בגלל הפורמט הקטן שלו.

XXXIV.

קונט' ענינים שונים. 5418

החוברת הזאת היא ספר-רשימות בלי חשיבות ספרותית. (1) אולם אפשר להוציא ממנה קצת דברים שיש בהם תועלת. ארכה 18 ס"מ ורחבה 5 1/2 ס"מ ותופסת 46 דפים בלי נומריציה.

XXXV.

ג' קונטרסים של חשבוניות. 9619.3 - 9619.1

אלו הם שלשה כרכים קטנים בפורמט כי"ע קטן עד שאפשר היה לשים אותם בכיס החזיה ובהם רשם המחבר את הכנסותיו ואת הוצאותיו יש להם ג"כ חשיבות גדולה בשביל הביאוגרפיה של המחבר וכמו כן בשביל דבריו על שלוחותיו ומשלימים ג"כ באופן חשוב את הספר מעגל טוב. (2) תחת הנתונים "הכנסה" באות רשימות הנדבות של הקהלות השונות. הרשימות האלה מליצות אור על התרומות שנקיטתן של הקהלות השונות שהמחבר נותן לנו ב"מעגל טוב". ההוצאות נחלקות לשתי קבוצות. קדם כל באות ההוצאות, "סכום הוצאות" ובהן שבשליחותו נסע. ההוצאות האלו הן תחת הכתבת: "הוצאה כל ימיו" ובהן נכנסות ההוצאות בעד המלונות, בעד עגלות, בעד האכל והמליכות. כל ההוצאות האחרות באות על חשבון עצמו תחת הכתבת: "הוצאה לעצמי" ובהן למשל: "הוא מוציא לצדקה ולהעתיק כי" (השוה כי" כרך א' דף א' ב') בעד מנחת

(1) יש למשל בקצור נסרין חכן הענינים על שוית בשמים ראש. המחבר רשם אותו כנראה לצורך עצמו.

(2) הנה למשל, מעגל טוב הוצאת פרימן דף פ"ה שורה 18 וכו': "בית מבט יום ג' אחר התפלה נועדו פרנסי קוניאן ויחידים ועבדו טיף דבר מועט אך סי' קוליסאן גראס-סיאני, גביר שם וכו' התנדב נדבת גדולה". המאמר הזה מוכן לנו יותר אחר שאנחנו יודעים מכה"י שלנו כרך I דף ג' א' שהגביר הנ"ל לבדו נדר 8 Lire & 5 Zecchini, וכל הנשי הקהל ביחד נדרו רק 21 Lire & 1 Zecchino. ובה האופן הקונטרסים שלנו מאירים את כל ספר מעגל טוב.

(3) ביניהן גם סכומים גדולים. כך, למשל, הוצאת העגלה מבורדוס לעריו היא לנו פחותה מ-393 פרנקים. השוה כרך א' דף נ"ט. הס' לון באשטרדם 150 פלורנים. המהמכר שני דף ג' ב'.

קדושין¹, בעד רץ כרי לשלח אותו לפיררה שלשם הגיע בנו ר' רפאל ישעיה², בעד ניר לכתב את ספר קטן זכרונות, על שמן למאור למנוחת נפש אשתו הראשונה ניע וצדקה למנוחתה (השוה כרך א' דף י' ב').

הקונטרסים של חשבונות שבידינו הם ממין אחר מהפנקס הנזכר בספר מעגל טובי הוצאת פרימן בך צ"ט שורה 12 וכרך ק"ד שורה 13, שגם זה הוא פנקס של חשבונות.

אמנם הפנקס הנזכר כפי מעגל טובי, הוא פנקס הנדבות ממעם הפקירות ובו אשרו ראשי ורכני הקהלות השונות את רשימות הנדבות שנכנסו בו ומציינים בכתביהם בעד השליחות, אבל לא נכנסו בו שום הוצאות (פנקסים כנ"ל נשתמרו לנו משליחותו הראשונה של רב חיד"א ומשליחותו של חשד"ר זאבי, בבית הספרים של בית המדרש לרבנים בניו יורק). לא כן הם הפנקסים שיש בידינו. בהם נכנסו גם ההוצאות מכיס הכולל³ וגם ההוצאות מכיסו⁴ של המחבר ואינם מאושרים טראשי הקהלות. נראה שרב חיד"א כתב אותם לצורך עצמו, כדי לחזק זכרונם בהם. יהיו איך שיהיו, זה ברור לנו שאין הקונטרסים שבידינו מכילים כל החשבונות משליחותו השניה, וזה מכמה טעמים. תדע לך שהדרך הראשון מהקונטרסים מתחיל מיום 27 טבת תקל"ז, ושליחותו הראשונה היתה מתחילה בחשון תקל"ג⁵. ע"כ צריכים אנתנו לומר שהיה קונט' אחר או קונטרסים אחרים אחרים אשר מלאו את משך הזמן תקל"ג—תקל"ז. מלכר זאת חסרות בהם רשימות הנדבות מהולנדה⁶ וגם רשימות ההוצאות מכיס הכולל אינן שלמות וכודאי גם הן היו נמצאות בקונטרסים שאינם עכשו בידינו. יום כ"ה אלול תקל"ט הוא, כנראה, היום שבו חרל להוציא הוצאות מכיס הכולל⁷.

1) הוא נשא את אשתו השניה אחרי שובו משליחותו בו חשון תקל"ט בפיוה. עיין בספר מעגל טובי דפוס ליוורנו דף כ"ב ב'.

2) השוה מעגל טובי הוצאת פרימן דף צ"ד, שורה 34.

3) רשימות הוצאות מכיס הכולל נמצאות בדרך הראשון. לדוגמה. דף ב'; מ"ד — מ"ח; נ"ז — נ"ט; ע"ד — ע"ח; בדרך השני דף א' — ד'.

4) רשימות הוצאות מכיסו נמצאות בדרך הראשון. לדוגמה. דף א'; י"ז — י"ב; י"ד — כ"ג; ל"ז — ל"ח; מ"ב; מ"ח — מ"ט.

5) עיין בספר מעגל טובי הוצאת פרימן דף מ"ט שורה 10.

6) רשימות הנדבות מאיטליה ומצרפת נמצאות. לדוגמה. בדרך הראשון דף ג' — י"ז; י"ב — י"ד; ל"ז — ל"ח; ע"ז — ע"ב; ע"ט — פ' (בעד ישיבת כנסת ישראל בחברון); צ"ה — צ"ו (רשימות נדבות כחשבון הגם).

7) עיין בדרך ראשון דף י"ד ב' שם כתוב בלשון הזאת: "בש"ט יום הששי כ"ה תשרי תקל"ט: גמרתי להוציא כל ההוצאות מכיס, וה' ופרנסני וכו'".

הראשון משלש הכרכים הנ"ל ארכו 7 ס"מ ורחבו 5 ס"מ. הוא תופס 98 דפים שלא היתה להם נומריציה בתחלה¹ ומכיל רשימות משנות תקל"ז—תק"ס. הכרך השני ארכו 10 1/2 ס"מ ורחבו 5 ס"מ. הוא תופס 57 דפים בלי נומריציה ומכיל קדם כל את חמש הרשימות של הוצאות מכיס הכולל² טבת 2) עד כ"א סיון תקל"ח. (דפים א'—ד' א'). אחרי זה באות הרשימות של הוצאות מכיסו משנות תקמ"א—תקמ"ז (ר' א'; ה' א'—י"ג א') ומשנות תקס"ג—תקס"ה (דף י"ג ב'—י"ז ב') אח"כ רשימות ההכנסה של שנות תקמ"א—תקס"ב (דף כ"א א'—נ"ז ב'). יען כי המחבר לא עמד עוד בזמן חוזה כשרותו של הכולל ע"כ מועילות לנו הרשימות הללו רק כתור חסר ביאוגרפי הנוגע למחבר בלבד.

הכרך השלישי ארכו 10 ס"מ ורחבו 7 ס"מ. הוא תופס 139 דפים בלי נומריציה ומכיל את הרשימות של הכנסותיו והוצאותיו משנות תקנ"ה—תקס"ג. מיום שיצא משרותו של הכולל, מקור הכנסותיו הוא מחבוריו והמחבר רושם בדרך שלנו באופן קבוע את משלוח ספריו עם הוראת מחירים. מן ההוצאות בתקופה הזאת מענינות אותנו ביותר ההוצאות שהמחבר הוציא בעד רכישת כ"ו וספרים נדפוסים. מלכר זה יש לי אסף של 54 אגרות בעצם כתב ידו של ר' חיד"א שכתב לבנו ר' רפאל ישעיה ולחכמים אחרים כאנקונת, אבל אין אני מתעכב עליהם כאן, מפני שהוצאתי אותן עתה לאור עם מבוא והערות בחוברת ד' שנת אחת עשרה של "הצופה לחכמת ישראל" ושם בהקדמה דברתי עליהן. וגם לירידי מוהר"ר טולידאנו ר"ם במאנגיד יש לו קבין אגרות מחכמי ארץ ישראל וביניהן יש כמה אגרות מר' חיד"א ולרב חיד"א וגם עליהן אין אני מדבר כאן מפני שהכינותי אותן לרפוס. ואדבר עליהן בע"ה בהקדמה.

ויש לי ג"כ כ"ו ט"ש שם הגדולים אבל הוא קטן הרבה בהקפו מהנרפס. לסוף אני נותן רשימה של חבורי מחברנו וכתביו שאמנם אין לי מהם כתבי היד, אבל הם נזכרים או ככ"ה המתוארים למעלה או בחבורים הנדפסים של מחברנו ושם אחרים. אין אני כמות שרשימה זו שלמה היא. את הקטלוגים של אוקספורד, בריטיש מוזיאום, ברלין, וינה, פרנקפורט ע"נ טיין, המבורג, לנינגרד לא ראיתי מפני שאינם בירי, ואפשר שגם בהם יש איזה כ"ו מר' חיד"א שלא נדפס.

- 1) אהל יוסף. הוא מצוטט כפי כרך לאורן דף קפ"ג ב' שורה 10 ונראה שהוא פ"י ל"ס תהלים.
- 2) אור הגנוז. מוכא ברשימת הספרים של ר' יעקב רוקח בשם ר' אברהם

1) מפני שיש לי צרך לצטט הקונט' תמיד, נתתי להם אני נומריציה בכתב עפרון.
2) ביום זה הוא נמצא בסוף בראכאנט תחום המלכה ומתחיל לשלם בגולדן והולנדי.

9620

5387

- 20 מקום דוד. נרשם בקטלוג-כ"י הנ"ל במספר 38 ונרשם בס' זכרון משה ח"ג, ליוורנו 1849, דפים סב כ'—עו כ'. אני מכיר אותו בכינון רק משום שנעלם מעיני כל הביבליוגרפים.
- 21 מרפא לשון. נרשם בקטלוג הנ"ל במספר 33, מוכא ג"כ באותו קונט' ליוורנו II ששם נמצא הקטלוג ושאת תכנו הוא מצין: "פירוש על נ"ך". מלבד זה מצוטט החבור הזה בס' צוארי שלל וף קכ"ה ב', שורה 15.
- 22 מרפא לנפש. מוכא ע"י יעקב רוקח ברשימת הספרים הנ"ל.
- 23 נפש חיים. שם.
- 24 עפרות זהב. מוכא בקונט' ליוורנו צ"ה כ', את תכנו הוא מצין בטלה: "לקטים".
- 25 פירוש על הזוהר. כה"י הזה נמצא ביד נכד המחבר, ר' נסים זרחיה אזולאי בצפת וקרוכ להדפסתו אבד יחד עם המחבר ע"י הרעש שהיה בשנת 1837 (השוה פיפרנא: קול עוגב ע"ו כ', הערה 2).
- 26 פתחי חומים. מוכא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב', ותכנו מצוין שם ב "עניני רח".
- 27 פס ידא. נרשם בקטלוג הנ"ל במספר 18 ותכנו: חרושים על הרמב"ם.
- 28 קונט' אמת. נרשם בקטלוג הנזכר במספר 41.
- 29 קורא בגרון. מוכא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב', ותכנו מצוין שם: גימטריא, רמזים ונוטריקון ר"ת המלה "גרון". כה"י הזה היה לפניו מאוחר עם כה"י יוסף בסתר. עיין מספר XXVII.
- 30 קרן לדוד. נרשם בקטלוג הנ"ל במספר 4 בזה הלשון: קרן לדוד והנהגות מהרמ"ג ודרושי אמת וקצת ממנו.
- 31 ראש יוסף. מוכא ע"י רוקח ברשימת הספרים הנ"ל.
- 32 רוח דוד. שם.
- 33 רוח חיים. חצי החבור הזה נרשם בס' לחם טן השמים ח"א וח"ב שיצא לאור ע"י נכדו משה אזולאי, ליוורנו 8—1845. אני מכיר אותו כאן רק מפני שהדפסתו נעלמה מעיני כל הביבליוגרפים. לפי עדותו של מוספיא היו בכל החבור 19 דרשות. שמונה מהן נרשמו בחבור הנ"ל.
- 34 שאלות ותשובות. החכם מוהר"ר יצחק באדאב רשם בקונטרסו פרסם התורה והחכמה N. 110 כ"י כששים דפים שו"ת אבל לא החליט, וזו הן שו"ת הנדפסות או לא.
- 35 ספרי שליחות והם פנקסות של חשבונות ובהם רשימת הנדבות שנתנו בקהלות שעבר בהן עם כתבים מהרבנים המליצים בעד שליחותם.

- כלפון במכוא אל, "אגרות הרב חיד"א", ליוורנו 1867.
- 3 אורך ימים. נזכר ע"י גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל, דף ק"י, שורה 27.
- 4 ברית מנוחה. מוכא ברשימת הספרים הנ"ל של ר' יעקב רוקח.
- 5 גופי תורה. נרשם בקטלוג כ"י הנמצא בקונט' ליוורנו II במספר 34, מצוטט בקונט' ליוורנו III צ"ה ב' ובס' פתח עינים ח"א דף קל"א א' שורה 5. משני המקומות יוצא שיש לנו כאן עסק עם פ"י למהלכים.
- 6 דברי שירה. נזכר ע"י מ. גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל וכו', דף ק"י, שורה 27.
- 7 דרך חיים. נזכר שם בשורה 27.
- 8 קונט' דרך המלך. כה"י הזה רשום בקונט' "פרסם התורה והחכמה" שהוציא לאור ר' יצחק באדאב בירושלם, בזה הלשון: סוכב הולך על ספר האגור (לשונו באמצע), מצד ימין, "דרך המלך" ומצד שמאל, "חמדת יוסף" ועשהו במלך ילדותו וחלקו לפרחים ועלים ובתוכו כתוב זה לשונו: "ויכני ה' ובשנת התק"ל אחר ל"ד שנים מ"ם קריתי זה והם במלים מילי דקטנותא ומכאן לכל הכתוב בקונט' זה ישתקע ולא יאמר".
- 9 חדר זקנים. מוכא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב' ובס' מחזיק ברכה ח"א קט"ו ב', שורה 13. משני המקומות יוצא שהוא מכיל הגהות לס' ארעא דרבנן ועפרא דארעא.
- 10 זכות אבות. נזכר ע"י מ. גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל וכו', דף ק"י.
- 11 ספר זכרונות. נזכר בקונט' חשבונות כך א' דף י' ב', שרשם שם איזה הוצאה בעד ניר לכתב ספר קטן זכרונות.
- 12 חדיא דארמזותא. נרשם בקטלוג כ"י הנ"ל במספר 32. את תכנו הוא מצין בטלה "ענינים".
- 13 חיק מתוק. מוכא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב' ותכנו מצוין ב"מעשי תמימים וניסי קדושים", ומלת "מתוק" היא ר"ת מזה.
- 14 טבור הארץ. נזכר ע"י גירונדי דף ק"י, שורה 26.
- 15 למנצח לדוד. שם.
- 16 לקוטי תורה. נזכר ב"Catalogue of Hebrew manuscripts in the collection of Elkan Nathan Adler, Cambridge 1921, p. 68.
- 17 מחזיק ברכה ח"ב. גירונדי, שם. הוא, כנראה, על חלקי אה"ע וח"ם.
- 18 מעשה דוד. מצוטט בס' כסא רחמים ל"ט א', שורה 38 בתוספות.
- 19 מצח הרצון. מוכא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב'. תכנו: "פ"י על ס' חסידים".

הפנקס משליחותו הראשונה נשומר בבית המפרים של בית המדרש לרבנים בניו יורק. ופנקס כזה משליחותו השניה נזכר בספר מעגל טוב הוצאת פרימן דף צ"ט שורה 12 ובדף ק"ד שורה 13.

36 שמות הגמין. נזכר כמ' פתח עינים ח"כ דף י"ז א, שורה 32.
37 שפת היאור. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 36. תכנו מצוין בתאר, סור".
38 תהלה בארץ. נראה לי שהספר הזה הוא ספר, יוסף תהלות" הנדפס בליוורנו בשנת תקס"א. תדע לך שהחדושים שנדפסו בסוף ספר "חיים שאל" בסוף הקונטרס, "חדושי סופרים" בשם "מלא האמור" מקונטרס, "תהלה בארץ" נמצאים אות באות בספר, יוסף תהלות".

החכם ר' חיים מיכל בספרו, "אור החיים" דף שצ"ז שורה 28 חשב שהחדושים הנ"ל הנדפסים ביחד עם החדושים מקונטרס "ועד לחכמים" ו"טוב עין" בסוף ספר, "חיים שאל" הם השממות מהקונטרסים הנ"ל ותמה תמה גדולה, איך הדפים המהכר השממות קודם לספרים עצמם, שכן הספר חיים שאל נדפס בשנת תקנ"ה וקונט' ועד לחכמים עם קונט' טוב עין נדפס בשנת תקנ"ו, ודחק לתרץ כזה שהגיה את שנת הדפוס של קונטרס ועד לחכמים וטוב עין לשנת תקנ"ד. ותמה אני על החכם הנ"ל איך נעלם מעיניו הכדולה כי החדושים שנדפסו בסוף ספר חיים שאל נמצאים ג"כ בקונטרסים הנ"ל, ואין כאן השממות כלל. לכן אומר אני שהחדושים שנדפסו בסוף ספר חיים שאל לא נדפסו שם בתור השממות, כמו שחשב החכם הנזכר, רק מטעם שאמר לנו שם המהכר עצמו: כדי שלא להניח הניר חלק, ובוה חכל מיושב. הספר חיים שאל נדפס באמת קדם לקונטרסים, "ועד לחכמים" ו"טוב עין" ו"תהלה בארץ" (שהוא הוא ספר יוסף תהלות) וחדושים אלו לא נשטמו מקונטרסים הנ"ל, אלא שהמהכר הדפים אותם מהקונטרסים הנ"ל בעודם בכתב יד, כדי שלא להניח ניר חלק בסוף ספר חיים שאל. זה נראה לי ברור.

3 קונטרסים תשלומים שבת וקצת על דיני ש"ע מפוררים. הקונטרס הזה נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 14.

המהכר בקש את המערכת לפרסם את דוח המעויות שנפלו בשני החלקים הקודמים של המאמר הזה, שנת ה', צד 142—162 ; 255—262.

צד הערה שורה	מעות	חקון
142	16	מובילים
143	1	קאדים
146	8	מאת רחל
147	4	נפץ
147	4	כיסם
152	11	מאן חסרת שורה אחת וצריך להוסיף:
152	11	כיג—כ"ט
156	17	הגאון
160	9	מספר 41
160	14	בראש הדף
160	3	עד כ"ש
255	8	הרא"ב
257	13	דף כ"ד ב'
259	2	פסידא
260	1	מהרא ג' אשר
261	1	הוצאת פרימן
262	12	צוארי שלו
		מקבילים
		קאסים
		מאת ראש
		ארץ
		רוחם
		הדפים קע"ו—ר"ב מכילים פרוש על הגדה של פסח הנדפס כבר בספר שמחת תרגל לרב חיר"א.
		ר"ג—ר"ט
		הקונטרס
		מספר 42
		בראש הדף 38
		ע"ד כ"ש (ר"ת: על דבר כבוד שמו)
		הרא"ם (ר"ת: ר' אליהו מורחי)
		דף כ"ד א'
		פס ידא
		מריא נ' אשר
		הוצאת ליוורנו
		צוארי שלל